

Research Paper

Analyzing the Factors Affecting the Increase in the Transformation of Villages into Cities and the Creation of Premature Cities in Iran (Case Study: Semnan Province)

Esmail Najafi¹ , Saeed Zanganeh Shahraki^{*2} , Karamatallah Ziari³ , Ali Hosseini⁴

¹ Ph.D. Student of Geography and Urban Planning, Faculty of Geography, University of Tehran, Tehran, Iran

² Associate Professor of Geography and Urban Planning, University of Tehran, Tehran, Iran

³ Professor of Human Geography and Planning, Faculty of Geography, University of Tehran, Tehran, Iran

⁴ Assistant Professor of Geography and Urban Planning, University of Tehran, Tehran, Iran

10.22080/USFS.2023.25904.2375

Received:

August 20, 2023

Accepted:

November 7, 2023

Available online:

January 5, 2024

Keywords:

Premature cities, village-to-city transformation, urban network, fuzzy Delphi technique, Semnan province,

Abstract

During the last three decades, one of the effects of the accelerated urbanization process on the spatial structure of the country is the increasing growth of the number of cities through the transformation of villages into towns and the formation of premature cities at the end of the pyramid of the country's urban network. Therefore, this research aims to identify the factors for expanding raw cities in Semnan province. For this purpose, a descriptive-analytical method based on library-field information was used. Using statistics and documents, the factors of this process were first identified. The fuzzy Delphi technique was used to investigate the existing damages, and 15 experts in this field were selected by purposeful sampling. The research findings identified seven premature cities in Semnan province: Mayamy, Biarjmand, Amirieh, Kalate-Roudbar, Kohanabad, Royan, and Rezvan. By categorizing the promotion factors into three natural, political, and planning categories, it was found that the most important factor is the political component, which has created five premature cities. Each of the demographic and planning factors has also each created a city. Regarding the pathology in the transformation of the village to the city, the most important harm of the parliamentarians' involvement in the upgrading of rural areas to the city was identified, and the one-dimensionality of the law and only attention to the demographic factor was identified as the second most important harm in the process of the transformation of the village to the city. According to the findings, it was concluded that in most of the census periods since 1335, there were cities with less than 5000 people, but this issue has increased in the last three decades due to the large manipulation of the law.

Copyright © 2024 The Authors. Published by University of Mazandaran. This work is published as an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 License (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc/4>). Non-commercial uses of the work are permitted, provided the original work is properly cited.

*Corresponding Author: Saeed Zanganeh Shahraki

Address: Associate Professor of Geography and Urban Planning, University of Tehran, Tehran, Iran

Tel: 09189457047

Email: saeed.zanganeh@ut.ac.ir

Extended Abstract

1. Introduction

In Iran, the urban network does not have a hierarchical function and is still evolving in the direction of centralization (Nazarian, 2015: 82). Therefore, investigating urban hierarchy and studying of cities with different population levels in the official censuses of the country confronts us with a new phenomenon. This phenomenon is the transformation and promotion of small villages into cities despite having a population less than the defined threshold for becoming a city. These settlements constitute more than a third of the country's cities today and have the least facilities, services, and urban equipment (Zanganeh, 2012: 535). Considering this issue, it can be said that due to the inclusion of a large number of rural settlements in the process of transformation into urban areas and the resulting consequences, there is a need to classify the factors affecting the transformation of the village into a city to provide optimal strategies to achieve spatial balance (Azizi et al., 2017: 192). For this purpose, this research aims to identify premature cities in Semnan province and investigate the factors that have caused village-to-city transformation.

2. Research Methodology

The method of this research is descriptive-analytical based on library-field information. In the first part, documentary and library methods were used to investigate the factors that effectively increase the number of premature cities in Semnan province. For this purpose, by using the balance sheet model and based on previous research (Zanganeh Shahraki, 2012; Goli et al., 2015; Barnafar, 2017), cities with less than five thousand people at the end of the period

were identified as raw cities and the effective factors in promoting them to urban cities were studied. After identifying these factors, the fuzzy Delphi survey method was used to identify the existing damages in village-to-city transformation. Based on previous studies, 10 to 20 members have been recommended for the number of panel members (Hung et al., 2008). Therefore, the research sample was selected through targeted non-probability sampling, including 15 people with sufficient expertise in the research topic. In the Delphi method, the questionnaires are given to the panel members in successive rounds along with the feedback from the previous rounds, and this process continues until a consensus is reached among the panel members (Powell, 2003).

3. Research Findings

Using the balance sheet method, seven settlements, named Maymy, Biyarajmand, Amirieh, Kalate Roudbar, Kohanabad, and Rezvan, were identified as raw cities of the province. Four cities are related to the cities that were created in the nineties, and the remaining three cities, namely Miami, Birajmand, and Amiriyeh, are the cities that were created in the seventies. Since their construction, they have not been able to achieve the desired growth. Regarding the factors affecting the expansion of premature cities in Semnan province, three factors were identified under demographic, political, and planning headings. Out of the seven raw cities of the province established in 1372, Royan is the only city that has become a city due to having a population equal to the population limit specified in the law. The other six cities are far from the legal population limit, so other factors should be considered in promoting them to the city. The next factor is the political dimension, which can be viewed as the

most important influencing factor in developing premature cities in Semnan province. Based on this factor and the law of transforming the district centers into cities of any population, five cities, namely Mayamy, Biyarajmand, Amirieh Kohanabad, and Rezvan, were established in Semnan province. The last factor is the planning discussion that impacted the transformation of Kalate-Rodbar into a city. This village was turned into a city by the planning factor and far-reaching plans such as the province's tourism plan and the plan to organize the settlements of Semnan province with the purpose of tourism. Moreover, in investigating the damages in the process of transforming the village into a city through the fuzzy Delphi technique, experts were surveyed during two stages, and all nine damages identified by the experts were confirmed. Additionally, in relation to the most important damage at this stage, the majority of experts have expressed the role of parliamentarians' influence in transforming rural areas into cities.

4. Conclusion

In most of the census periods since 1335, there have been cities with less than 5000 people, but this has been the case in the last three decades due to a lot of

manipulation of the law, such as lowering the population threshold for becoming a city and defining administrative criteria, such as turning into district centers to the city has increased significantly. The formation of these cities was done without the necessary investigation and study and capacity measurement, or in a tasteful manner and based on the administrative-management requirements or the request of the residents. Therefore, cities with incomplete and unhealthy functions have been formed, which has caused the collapse of the residential hierarchy system and imposed an additional financial burden on the public sector.

Funding

There is no funding support.

Authors' Contribution

The authors contributed equally to the conceptualization and writing of the article. All of the authors approved the content of the manuscript and agreed on all aspects of the work.

Conflict of Interest

The authors declared no conflict of interest.

Acknowledgments

The authors appreciate all the scientific consultants in this study.

علمی پژوهشی

واکاوی عوامل موثر بر افزایش تبدیل روستا به شهر و ایجاد خامشهرها در ایران (مطالعه موردی: استان سمنان)

اسماعیل نجفی^۱، سعید زنگنه شهرکی^{۲*}، کرامت‌اله زیاری^۳، علی حسینی^۴

^۱ دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشکده جغرافیا دانشگاه تهران، تهران، ایران
^۲ دانشیار جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشکده جغرافیا دانشگاه تهران، تهران، ایران
^۳ استاد جغرافیای انسانی و برنامه‌ریزی، دانشکده جغرافیا دانشگاه تهران، تهران، ایران
^۴ استادیار جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشکده جغرافیا دانشگاه تهران، تهران، ایران

doi 10.22080/USFS.2023.25904.2375

چکیده

طی سه دهه اخیر، یکی از اثرات فرآیند شهرگرایی شتابان بر ساختار فضایی و جمعیتی کشور، رشد فزاینده تعداد شهرها، از طریق تبدیل مراکز روستایی به شهرهای کوچک و شکل‌گیری طبقه خامشهر در انتهای هرم شبکه شهری کشور است که این تبدیل بدون ایجاد بسترهای مناسب علاوه بر افزایش هزینه‌های بخش عمومی سبب افزایش سطح توقع ساکنان این سکونتگاه‌ها شود. لذا هدف از انجام این پژوهش شناسایی عوامل موثر بر گسترش خامشهرها در سطح استان سمنان است که بیش از ۵۰ درصد شهرهای استان را تشکیل می‌دهند. برای این منظور از روش توصیفی - تحلیلی مبتنی بر اطلاعات کتابخانه‌ای - پیمایشی استفاده شد. بدین صورت که با استفاده از آمار و اسناد ابتدا عوامل موثر بر این فرآیند شناسایی و سپس برای بررسی آسیب‌های موجود از تکنیک دلفی فازی استفاده شد. براساس یافته‌های پژوهش تعداد ۷ خامشهر در سطح استان به نام‌های میامی، بیارجمند، امیریه، کلانته‌رودبار، کهن‌آباد، رویان و رضوان شناسایی شدند. که با دسته‌بندی عوامل ارتقاء در سه دسته طبیعی، سیاسی و برنامه‌ریزانه، مشخص شد که مهمترین عامل برای گسترش خامشهرهای استان مولفه سیاسی است، که باعث ایجاد پنج خامشهر شده است و سپس عوامل جمعیتی و برنامه‌ریزانه هر کدام باعث ایجاد یک شهر شده‌اند. همچنین با استفاده از مدل تحلیل ساختاری درباره آسیب‌شناسی در تبدیل روستا به شهر، مهم‌ترین آسیب دخالت نمایندگان محلی در ارتقاء نقاط روستایی به شهر شناسایی شد. بنابراین اینگونه نتیجه‌گیری شد که در اکثر دوره‌های سرشماری از سال ۱۳۳۵، شهرهای زیر ۵۰۰۰ نفر وجود داشته است اما این موضوع در سه دهه اخیر با توجه به دستکاری زیاد قانون افزایش پیدا کرده است.

تاریخ دریافت:

۲۹ مرداد ۱۴۰۲

تاریخ پذیرش:

۱۶ آبان ۱۴۰۲

تاریخ انتشار:

۱۵ دی ۱۴۰۲

کلیدواژه‌ها:

خامشهر، تبدیل روستا به شهر، شبکه شهری، تکنیک دلفی فازی، استان سمنان

ایمیل: saeed.zanganeh@ut.ac.ir
تلفن: ۰۹۱۲۴۸۵۱۹۲۲

**مقاله حاضر مستخرج از رساله دکتری با عنوان تحلیلی فضایی از سیاست خامشهرسازی در ایران مطالعه موردی استان سمنان در دانشکده جغرافیا دانشگاه تهران می باشد.
*نویسنده مسئول: سعید زنگنه شهرکی
آدرس: دانشیار جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری دانشکده جغرافیا دانشگاه تهران، تهران، ایران

۱ مقدمه

در ایران، شبکه شهری عملکرد سلسله‌مراتبی نداشته و شمار کانون‌های زیستی، توزیع فضایی و حجم جمعیتی آن‌ها از یک نظام عملکردی سلسله‌مراتبی تبعیت نمی‌کند و شبکه شهری همچنان در جهت تمرکزگرایی در حال تحول است (نظریان^۱، ۲۰۰۰: ۸۲). لذا بررسی سلسله‌مراتب شهری و مطالعه شهرهای دارای سطوح مختلف جمعیتی در سرشماری‌های رسمی کشور، ما را با پدیده‌ای جدید مواجه می‌سازد. این پدیده، تبدیل و ارتقای روستاهای کوچک به شهر علی‌رغم داشتن جمعیتی کمتر از آستانه تعریف شده برای شهر شدن است. این سکونتگاه‌ها که امروزه بیش از یک سوم از شهرهای کشور را تشکیل می‌دهند، کمترین امکانات، خدمات، تأسیسات و تجهیزات شهری را در خود جای داده‌اند (زنگنه شهرکی^۲، ۲۰۱۲: ۵۳۵).

که این وضعیت پیش آمده ناشی از تفکر موجود در نظام برنامه‌ریزی کشور است که، بر پایه این فرض اساسی استوار است که سکونتگاه یا شهر است یا روستا؛ این تفکر در تبدیل یک سکونتگاه روستایی به شهر در کشور حاکی از عدم شناخت قبلی از خصایص و ویژگی‌های اینگونه سکونتگاه‌هاست و فقط تقاضای مردمی و عوامل سیاسی را در شکل‌گیری و تبدیل یک روستا به شهر موثر می‌داند. از سوی دیگر با توجه به اینکه شکل‌گیری یک شهر نیازمند مشارکت ساکنان آن در اداره امور شهری از طریق پرداخت عوارض و حق خودیاری و غیره است، در بسیاری از سکونتگاه‌های با جمعیت کمتر از ده هزار نفر که در حال حاضر شهر خوانده می‌شوند، عدم مشارکت مردم و ناتوانی آن‌ها در مشارکت سبب شده است که سکونتگاه علی‌رغم قرار داشتن در گروه شهر، فاقد سیستم‌ها و امکانات زیربنایی یک شهر باشد. بروز حوادثی چون اعتراضات عمومی، اعتصابات و بعضی مواقع آشوب و برخوردهای انتظامی را در سطح کشور به منظور تبدیل یک

سکونتگاه به شهر و یا درخواست‌های مکرر جمعیت روستاهای کشور در خصوص تبدیل شدن به شهر و ایجاد این باور که تبدیل شدن به شهر زمینه‌های رشد و توسعه را در یک سکونتگاه فراهم می‌آورد، می‌توان از عوامل اساسی این تقاضاها و درخواست‌های مردمی محسوب کرد (زنگنه شهرکی ۲۰۱۳: ۵۵۴، گلی و عسگری، ۲۰۱۵: ۶ و خراسانی و بابایی، ۲۰۲۲: ۲۲). در حالی که در یک نگرش سیستمی به سکونتگاه‌ها، تبدیل یک سکونتگاه روستایی به شهر فرایندی تحولی است که در بستر زمان شکل می‌گیرد و سکونتگاه‌های مساعد بتدریج این فرایند را طی خواهند کرد؛ در حالی که اقدامات کنونی و بدون توجه به شرایط و ویژگی‌ها، یک تغییر بدون بنیاد و پایه را در سکونتگاه به وجود می‌آورد که زمینه‌ساز مشکلات آتی می‌باشد (گلی و عسگری^۳، ۲۰۱۵: ۱۴۶).

از سوی دیگر ساکنان اغلب روستاهای بزرگ و یا روستاهای مجاور هم به دلایل مختلفی از جمله ارتقاء وجه اجتماعی، بهبود وضعیت اقتصادی، اجتماعی و کالبدی سکونتگاه خود علاقه‌مند و پیگیر تبدیل روستای خود به شهر هستند (عنابستانی و صادقی^۴، ۲۰۱۴: ۳۳) و با استفاده از مجاری و کانال‌های رسمی و غیررسمی به دنبال نیل به هدف خود می‌باشند. به اعتقاد صاحب‌نظران تبدیل روستا به شهر و به عبارتی شهری‌سازی روستایی بخشی از فرآیند توسعه روستایی محسوب می‌شود (Li et al, 2011: 894). اما اجرای بی‌برنامه چنین طرحی می‌تواند پیامدهای زیست‌محیطی، اقتصادی و فرهنگی زیان‌باری برای سکونتگاه و منطقه داشته باشد (Lia et al, 2015: 219; Clark, 2009: 4).

در واقع این امر در صورتی که با شناخت و برنامه‌ریزی انجام نشود، می‌تواند اثرات سوئی بر روستاهایی که تبدیل به شهر می‌شود و نیز روستاهای حوزه نفوذ شهر داشته باشد؛ بطوری که در بخش اقتصاد، جریان سرمایه‌ها و منابع مالی روستائیان به شهرهای کوچک انتقال نمی‌یابد و از

³ Goli & Asgari

⁴ Anabestani & Sadeghi

¹ Nazarian

² Zanganeh Shahraki

زیرساخت‌های شهری و هم از نظر فرهنگی، اجتماعی و فعالیت‌های اقتصادی نرسیده‌اند و از نظر اکثر ویژگی‌های شهری به بلوغ لازم برای تبدیل به شهر نرسیده‌اند و دلیل شهر شدن آن‌ها صرفاً تصمیم سیاسی بوده است و به همین دلیل به خام-شهر (یا شهرهای پیش‌رس) معروف شده‌اند. بطور کلی نمی‌توان تبدیل روستا به شهر را ناشی از یک عامل دانست، بلکه در بحث دیدگاه‌های مربوط به تبدیل نقاط روستایی به شهر، می‌توان سه دیدگاه و مدل را برای ارتقاء یک نقطه روستایی به شهر باز شناخت (حاجی‌پور و زبردست^۳، ۲۰۱۰: ۱۱۳).

الف: تبدیل به شهر به صورت یک فرایند

طبیعی

در ادوار گذشته پیدایش و رشد شهرها بصورت ارگانیک و طبیعی رخ داده و عوامل و فرایندهای تعیین‌کننده رشد و توسعه شهری اغلب درون‌زا و محلی بودند. از این نظر بطور طبیعی سکونتگاه‌ها و مناطق روستایی نیز مثل سایر پدیده‌های طبیعی، فرایند تحول خود را طی کرده و در این میان، روستاهایی که از ویژگی‌ها و پارامترهای خاصی برخوردار بودند، به شهر تبدیل می‌شدند (فیروزنیا^۴ و همکاران، ۲۰۰۶: ۱۱۱). لذا از جنبه مبانی نظری این دیدگاه را می‌توان شامل طرفداران نظریه نوسازی در مباحث شهرنشینی دانست. زیرا از نظر این رویکرد، شهرنشینی یک امر طبیعی است که در جریان حرکت از سوی جامعه سنتی یا کشاورزی به سمت یک جامعه صنعتی و مدرن به وقوع می‌پیوندد. و بدین ترتیب روستاها در مسیر رشد خود بتدریج از مسیر کشاورزی جدا شده و با گسترش کالبدی و جمعیتی و تنوع‌بخشی به مشاغل به سکونتگاه‌های شهری تبدیل می‌شوند.

سوی دیگر منجر به کاهش تولیدات کشاورزی و کاهش توسعه در بخش‌های اقتصادی دیگر شده و به جهت کاهش امکانات و شغل و درآمد، شهرهای کوچک قادر به جذب جمعیت نبوده و مهاجرت افراد از شهرهای کوچک به شهرهای بزرگ خواهد شد (مطیعی لنگرودی^۱ و همکاران، ۲۰۱۶: ۱۵۴). با توجه به این مسئله، می‌توان گفت، به دلیل وارد شدن شمار زیادی از سکونتگاه‌های روستایی در فرایند تبدیل به نقاط شهری و پیامدهای ناشی از آن، نیاز به گونه‌بندی عوامل موثر بر تبدیل روستا به شهر به منظور ارائه راهبردهای مطلوب برای نیل به تعادل فضایی احساس می‌شود (عزیزی^۲ و همکاران، ۲۰۱۸: ۱۹۲)؛ بدین منظور هدف از انجام این پژوهش، ابتدا شناسایی خامشهرها در سطح استان سمنان و سپس بررسی این موضوع است که چه عواملی باعث شده است تا این نقاط به شهر تبدیل شوند؟

۲ مبانی نظری

۲.۱ چارچوب نظری

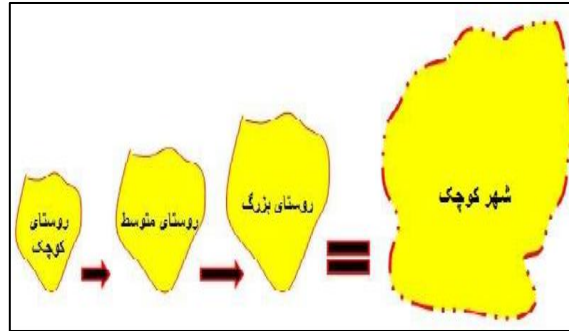
در گذر زمان یک مکان پس از رشد به روستا تبدیل شده و این روستا اگر شرایط فراهم باشد و امکانات لازم را برای توسعه خود داشته باشد به شهر تبدیل خواهد شد. اما گاهی ممکن است این روند در مسیر درست خود طی نشود، و یک روستا با توجه به مباحث و تصمیمات سیاسی، بدون داشتن ابعاد مختلف استاندارد شهرنشینی و شهرگرایی و صرفاً تحت تاثیر تصمیم سیاسی به شهر تبدیل شود. که اینگونه شهرها در واقع روستاهایی هستند که بدون اینکه مراحل رشد خود را در طی زمان گذرانده باشند و پس از رشد کافی و توسعه به شهر تبدیل شده‌اند، و در واقع به پختگی و بلوغ لازم شهری هم از نظر

³ Haji-Pour & Zebardast

⁴ Firouzniya

¹ Motei Langroudi

² Azizi

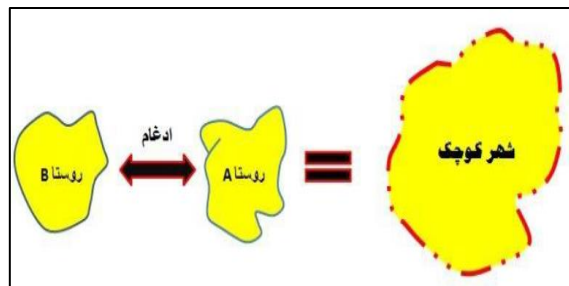
شکل ۱. روند تبدیل روستا به شهر از طریق رشد طبیعی

ماخذ: (فراهانی^۱ و همکاران، ۲۰۱۶: ۱۹۴).

مناسبات آن با روستا از طریق نظام سنتی حاکم بر جامعه انجام می‌گرفت. امروز پس از سپری شدن چهار دهه، دولت روابط گسترده و پیچیده‌ای با روستاها برقرار نموده است و یکی از راه‌های نفوذ و تاثیر خود در جوامع روستایی را در تاسیس شهرهای کوچک و روستاشهرها جستجو می‌نماید. از این رو شاهد افزایش تعداد شهرهای کوچک می‌باشیم که اکثراً با هدف خدمات‌رسانی به جوامع روستایی ایجاد شده‌اند (شوهانی و کاکایی^۲، ۲۰۱۹: ۷۷۶-۷۷۷؛ نظریان، ۲۰۰۰: ۶۰).

ب: دیدگاه به شهر در قالب یک مداخله سیاسی

تبدیل روستاها به شهر و از طریق آن ایجاد شهرهای کوچک همواره به عنوان یکی از مهم‌ترین سیاست‌ها در موضوع برنامه‌ریزی کشورهای در حال توسعه بوده است؛ یکی از اهداف اصلی این سیاست، حضور و نفوذ بیشتر در روستاهاست زیرا هر چند پایه‌های اقتصادی دولت تا پیش از اصلاحات ارضی، بر اقتصاد کشاورزی با ساختار روستایی استوار بود، اما

شکل ۲. روند تبدیل روستا به شهر از طریق ادغام

اند که شهرنشینی ثمره و نتیجه سیاست‌های دولتی بوده که به‌طور سیستماتیک منابع طبیعی را برای انتقال به نواحی مادرشهری کانالیزه می‌کند. این امر

از بُعد نظری، نظریه‌پردازان دوگانگی شهری، موضوع شهرنشینی را به‌عنوان یک فرایند طبیعی در نظر نمی‌گیرند؛ بلکه طرفداران این دیدگاه بر این عقیده-

¹ Farahani² Shohani & Kakai

مهم دفاعی است که با اتخاذ تصمیمات سیاسی بدون در نظر گرفتن ضوابط تقسیمات کشوری ممکن است یک نقطه روستایی به شهر تبدیل شود.

ج: تبدیل به شهر در قالب طرح‌های برنامه-ریزانه

ناکارآمدی تغییرات حاصل از دو روش قبلی باعث شد تا انتقادات زیادی از طرف برنامه‌ریزان شهری و منطقه‌ای به شیوه ارتقاء روستا به شهر انجام شود. لذا با توجه به این موضوع، تبدیل روستا به شهر صرفاً براساس عامل طبیعی یا با مداخله سیاسی، لزوماً نمی‌تواند روند قابل قبولی را طی کند و بنابر نیازهای منطقه‌ای گاهی تقویت مراکز روستایی به عنوان یک نقطه شهری ضرورت پیدا می‌کند. از این منظر، تبدیل روستا به شهر فرآیندی چند وجهی است و جایی اتفاق می‌افتد که دولت‌ها به دنبال اصلاحات اجتماعی طولانی مدت هستند. بنابراین رویکرد سومی به‌عنوان عامل برنامه‌ریزی شده، قابل معرفی است (عزیزی و همکاران، ۲۰۱۷: ۱۹۱).

در رویکرد برنامه‌ریزانه، براساس برنامه‌ها و طرح‌های اندیشیده شده تبدیل برخی روستاها به شهر پیشنهاد می‌شود. در اینجا نقش و عملکردی که از یک سکونتگاه انتظار می‌رود از جمله مهم‌ترین عوامل موثر بر تبدیل آن به شهر خواهد بود. دسته‌ای از تاثیرات که با عوامل اقتصادی ارتباط شدیدی دارند مربوط به تاثیرات شرایط جهانی یا رخداد بیرونی هستند. در برخی موارد وابستگی‌های جهانی و بین‌المللی سبب تغییر در ماهیت سکونتگاه شده و آن‌ها را به شهر تبدیل می‌کند. وجه غالب این رویکرد را می‌توان در سیاست‌های نئولیبرال و جهانی شدن جستجو کرد. لذا با توجه به این موضوع بنیان نظری این عامل براساس رویکردهای توسعه روستایی نظیر یوفرد و آگروپلین استوار است (برنافر، ۲۰۱۷: ۵۰).

زبردست^۲ (۲۰۱۳) بر این عقیده است که تبدیل روستا به شهر فرایندی است که نیازمند توجه برای

سبب می‌شود که ساکنان روستایی به سمت نواحی شهری حرکت کرده و در نتیجه به افزایش اندازه این نواحی منجر می‌شود. گرچه اینگونه سرمایه‌گذاری در نواحی شهری در کوتاه‌مدت می‌تواند به رشد اقتصادی منجر شود، در طولانی مدت این رویکرد از رسیدن به توسعه متوازن ناتوان است. به همین دلیل دخالت دولت‌ها در تبدیل روستاها به نقاط شهری بیش از آن‌که دارای مزیت باشد، سبب بروز مشکلات بسیار زیادی برای نظام سکونتگاهی خواهد شد (برنافر^۱، ۲۰۱۷: ۵۲).

از نظر دسته‌بندی عوامل سیاسی موثر بر تبدیل نقاط روستایی به شهر می‌توان آن‌ها را در سه دسته جای داد؛ نخست عوامل سیاسی سطح بالا که با تغییر ملاک‌ها و قوانین باعث تبدیل نقاط روستایی به شهر می‌شوند، نمونه این امر را می‌توان در قانون تبدیل کلیه مراکز بخش با هر میزان جمعیت به شهر و همچنین تغییر ملاک جمعیتی شهر از ۵۰۰۰ نفر به ۳۵۰۰ نفر را بیان نمود. بطور کلی این دسته عوامل و تصمیمات سیاسی را به عنوان رویکرد بالا به پایین در نظر می‌گیرند. دسته دوم از عوامل مربوط به عوامل فرهنگی موثر در تبدیل نقاط روستایی به شهر است، این دسته عوامل ناشی از نوع دید در جامعه ایران نسبت به روستایی بودن است، که هویت روستایی بودن را همواره با نوعی تحقیر و عقب‌ماندگی برابر می‌دانند. به همین دلیل عده‌ای از ساکنان روستا برای فرار از این موضوع و پنهان کردن هویت روستایی خود به سمت شهرها مهاجرت می‌نمایند و عده‌ای دیگر بزرگان و نخبگان محلی همواره در تلاشند تا با تبدیل روستایشان به شهر از هویت روستایی که دارند بگریزند؛ این دسته عوامل سیاسی تبدیل روستا به شهر ناشی از رویکرد پایین به بالا بوده و از طریق درخواست‌های مکرر نخبگان و نمایندگان محلی برای تبدیل روستاها به شهر صورت می‌پذیرد. دسته سوم و آخر عوامل سیاسی موثر در تبدیل روستاها به شهر ناشی از موقعیت‌های مهم و استراتژیک از قبیل قرارگیری در مناطق مرزی و نقاط

² Zebardast

¹ Bornafar

یابند، می‌توانند به شهر تبدیل شوند. نمونه این عمل را می‌توان در کشور مکزیک مشاهده کرد. در این کشور، در دهه ۱۹۹۰ میلادی همانند کشور ما، تعداد زیادی شهر با اندازه کوچکتر از معیار کشوری (۲۰ هزار نفر جمعیت) وجود داشت که با طی روند مناسب گذار این امکان فراهم شد تا به ویژگی‌های شهری دست یابند.

مدت زمان نسبتاً طولانی بوده و برای موفقیت آن ظرفیت‌سازی منظم مدیریت محلی و مالی اهمیت اساسی دارد. لذا می‌توان از در نظر گرفتن یک مرحله گذار یا دوره انتقال بهره برد که به مدت چند سال تدابیری به منظور آمادگی برای تبدیل شدن به شهر در این سکونتگاه به وجود می‌آورند را شامل شود. چنانچه این سکونتگاه‌ها در دوره تعیین شده موفقیتی کسب کنند و به زیرساخت‌های لازم دست

جدول ۱. شیوه‌های ارتقا روستاها به شهر

عامل	ملاک	نحوه شناسایی	نحوه جمع آوری داده
طبیعی	افزایش جمعیت	سکونتگاه‌های با جمعیت بیش از ۵۰۰۰ نفر	داده‌های حاصل از سرشماری‌ها
سیاسی	عملکرد اداری سیاسی	تجمیع چند روستا برای ایجاد یک شهر مراکز بخش با جمعیت کمتر از ۵۰۰۰ نفر داشتن شهرداری پیش از رسیدن به حد جمعیتی ۵۰۰۰ نفر	
برنامه-ریزانه	تعریف در نظام سکونتگاهی	مشخص شدن در طرح‌های توسعه برای تبدیل به شهر	تحلیل محتوای طرح‌های توسعه

منبع: (عزیزی و همکاران، ۲۰۱۷: ۱۹۱).

رسیدند که، در ابتدا همه نقاط تمام تلاش خود را می‌کنند تا شهر شوند؛ ولی بعد از ارتقا اکثر آن‌ها دچار رکود اقتصادی می‌شوند. با توجه به آمار و نتایج بهداشت عمومی، پیشرفت تحصیلی و سرانجام میزان مهاجرت و اشتغال در شهرهای تازه تاسیس شده تفاوتی با سطوحی که ارتقا نیافته‌اند، ندارد. لذا سیاست ارتقا فرصت مناسبی برای این موارد نبوده است (Fan & et all, 2012: 476).

فلونسکی^۱ (۲۰۱۶)، در مقاله‌ای میزان گسترش شهرهای اروپا و چالش‌هایی که در انتظار آن شهرهاست مورد مطالعه قرار داده و به این نتیجه رسیده است که با ایجاد فرصت‌های بهتر زندگی در شهرهای کوچک و متوسط تاریخی اروپا، عقب-ماندگی در این نوع شهرها از بین می‌رود و تلاشی

۲٫۲ پیشینه تحقیق

وایتک (۲۰۱۱) در مطالعه‌ای به بررسی شهرهای کوچک لهستان و عوامل موثر بر رشد و موفقیت آنها پرداخت. به اعتقاد او عوامل متعددی در موفقیت و رشد تأثیر گذرانند که از آن جمله می‌توان به موقعیت جغرافیایی، پیشینه تاریخی شهر، ساختار اقتصادی و اجتماعی، کارکردهای شهر در ناحیه، زیرساخت‌ها، نوع کاربری اراضی و ساختار تملک زمین اشاره کرد. هر یک از این عوامل می‌تواند عامل مشوقی در توسعه یا مانعی در این مسیر باشد (Kwiatk, 2011: 369).

فن و همکاران (۲۰۱۲)، در پژوهشی با موضوع چالش‌های ایجاد شهرها در چین، به این نتیجه

¹ Foltyński

کاربری اراضی و سوداگری زمین، مشکلات فرهنگی به دلیل مهاجرت از روستاهای همچوار، مشکلات زیست‌محیطی به دلیل تغییر شیوه بهره‌برداری از زمین و غیره مواجه هستند، اما این جوامع پرجنب‌وجوش دارای پتانسیل توسعه هستند و به توسعه بخش دوم و سوم اقتصادی کمک می‌کنند. در صورت رسیدگی به موقع، با یک رویکرد برنامه‌ریزی شده، این نقاط می‌تواند به توسعه شهری کمک کنند که در آن شهرها یا سکونتگاه‌های شهری به عنوان موتور رشد اقتصادی در نظر گرفته می‌شوند.

لازارو^۴ و همکاران (۲۰۱۹) در مقاله‌ای با موضوع شهرنشینی در مناطق روستایی: ظهور مراکز شهری در تانزانیا به این نتیجه رسید که با تغییر سیاست این کشور از سوسیالیسم به لیبرالیسم به تدریج مراکز روستایی که از قبل برای امر خوداتکایی و تولید کشاورزی در این کشور ایجاد شده بودند، پس از تغییر سیاسی این کشور به مراکز شهری کوچک تبدیل شدند که نقش فرآوری و تجارت در سطح ملی و بین‌المللی محصولات کشاورزی آن منطقه را عهده دار شدند.

چویتانی^۵ و همکارانش (۲۰۱۹)، در مقاله‌ای با موضوع تغییر معیشت در اثر تبدیل روستاها به شهر در هند به این نتیجه رسیدند که، روند تبدیل نقاط روستایی به شهر از جمله مهم‌ترین عوامل در زمینه گذار کشور هند از اقتصاد کشاورزی به سمت شغل‌های بخش دوم و سوم اقتصادی شده است.

سعید زنگنه شهرکی (۲۰۱۳) در مقاله‌ای با موضوع «فرایند تبدیل نقاط روستایی به شهر در مقیاس ملی و پیدایش پدیده‌ی خام‌شهرها» به این نتایج رسیده است که تبدیل روستاها به شهر، در همه دوره‌ها در نظام شهری ایران وجود داشته است، اما بیشترین تعداد آن را در آخرین سرشماری کشور می‌توان مشاهده کرد، که از ۱۱۳۹ شهر کشور در آن سال، ۳۷۰ نقطه شهری جمعیتی کمتر از پنج

برای نوآوری در زمینه تدارکات و جدا شدن از عقب‌ماندگی از دیگر شهرهای اروپاست.

بردگوی و سولوآگا^۱ (۲۰۱۸)، در مقاله‌ای با موضوع شهرهای کوچک و متوسط و توسعه مناطق روستایی مکزیک اینگونه بیان می‌کنند که اگرچه مکزیک نیز مانند دیگر کشورهای آمریکا لاتین کاملاً شهری شده است؛ با این وجود جمعیت روستایی همچنان در توسعه ملی نقش مهمی دارند. برطبق یافته‌ها مجاورت با یک شهر رشد و رفاه جمعیت روستایی را افزایش می‌دهد. همچنین اثرات نامطلوب بر مناطق به دلیل افزایش درآمد سرانه شهری بسیار ناچیز است و از لحاظ اقتصادی فاقد اهمیت است. به نظر می‌رسد شهرهای دارای جمعیت در محدوده ۳۵۰۰۰ تا ۵۰۰۰۰ تاثیرات مثبت بیشتری نسبت به شهرهای کوچکتر یا بزرگ در مناطق روستایی دارند.

گو^۲ و همکارانش (۲۰۱۵) در مقاله‌ای با موضوع توسعه و تبدیل به شهر در روستاهای چین به این نتیجه دست یافتند که، هر چند شهرهای کوچک در چین محرک‌های مهمی برای شهرنشینی هستند، اما آنها هیچ‌گونه اختیاری برای مدیریت کاربری زمین، برنامه‌ریزی شهری، ساخت‌وساز شهری و امور مالی خود ندارند. خدمات و امکانات عمومی مانند مدارس، بیمارستان‌ها، مراکز فرهنگی، تدارکات رفاه اجتماعی، مسکن عمومی و تأسیسات تجاری همگی توسعه و رشد ضعیفی دارند؛ و با توجه به این موضوع، نیازهای اساسی رشد شهری به سختی با امکانات و خدمات موجود برآورده می‌شود.

کله و دوتب^۳ (۲۰۱۶)، در مقاله‌ای به موضوع روستاشهرها؛ بُعد جدید شهرسازی در کشور هند پرداختند و در طی این پژوهش به این نتیجه رسیدند که این روستاشهرها یا در واقع همان شهرهای آماری هند که به تازگی در سرشماری به پارامترهای شهری رسیده و از مراکز روستایی به شهر تبدیل شده‌اند، با مشکلات متعددی از قبیل، تغییر

⁴ Lazaro

⁵ Choithani

¹ Berdegúe & Soloaga

² Gu

³ Kolhe & Dhote

و سپیدار می‌توان به ضعف در عملکرد ارگان‌های شهری در زمینه بهبود شرایط دسترسی، عدم دسترسی مناسب، نبود سیستم حمل‌ونقل مناسب، دسترسی نامناسب به ایستگاههای سوخت‌رسان، عدم تغییر مطلوب در زمینه‌های گوناگون اقتصادی از جمله اشتغال و درآمد ساکنان و غیره اشاره کرد.

تاجزاده^۳ (۲۰۲۲)، در رساله دکتری خود با موضوع حق به سکونتگاههای روستایی؛ بررسی حق روستاها برای ابقاء و حفظ هویت در مقابله با تبدیل به شهر (مورد مطالعه: شهر قلعه‌نو)، به این نتیجه رسید که مهم ترین دلایل تبدیل روستا به شهر در نگاه ساکنان، برخورداری هرچه بیشتر از خدمات و بهره‌مندی‌های شهری است. با وجود این، در تبدیل روستا به شهر، پیامدهای ناخواسته مانند تغییر در بافت بومی با اثرگذاری مستقیم بر فعالیت‌های اقتصادی روستایی مانند دامداری و کشاورزی، ورود افراد غریبه و افزایش هزینه های زندگی به ویژه مسکن روی می‌دهند. تبدیل روستا به شهر در ابعاد اجتماعی و هویتی نیز پیامدهایی منفی نظیر کاهش حس تعلق به فضا به همراه دارد.

۳ روش تحقیق

روش این تحقیق از نظر ماهیت توصیفی - تحلیلی و از نظر هدف کاربردی است. روش گردآوری اطلاعات کتابخانه‌ای - پیمایشی است. بدین ترتیب که در قسمت نخست برای بررسی عوامل موثر در افزایش تعداد خامشهرها در سطح استان سمنان از روش اسنادی و کتابخانه‌ای استفاده شد. بدین منظور با استفاده از مدل ترازنامه و به استناد پژوهش‌های پیشین (زنگنه شهرکی، ۲۰۱۳؛ گلی و همکاران، ۲۰۰۶، برنافر، ۲۰۱۸) شهرهای کمتر از پنج هزار نفر در انتهای دوره به عنوان خامشهر شناسایی و عوامل موثر در ارتقاء آنان به شهر مورد مطالعه قرار گرفتند. پس از شناسایی این عوامل به منظور شناسایی آسیب‌های موجود در زمینه تبدیل روستا به شهر از

هزار نفر داشته‌اند از دلایل انتخاب چنین سیاست و راهبردی از طرف وزارت کشور، می‌تواند وجود رابطه کاملاً مستقیم و معنی‌دار بین متغیرهای فاصله از پایتخت، فاصله از شهرهای مرکز استان و سال شکل‌گیری استان با تعداد این‌گونه شهرها باشد.

رحیمیان^۱ و همکاران (۲۰۱۹) در مقاله‌ای با موضوع «تبدیل روستا به شهر و تاثیر آن بر کیفیت زندگی ساکنان (مورد مطالعه: بیران‌شهر) به این نتیجه رسیدند که این تبدیل بیشترین اثرات را در زیربخش‌های ارتقاء خدمات شهری، بهبود وضعیت مسکن و شهرسازی و توسعه آموزشی گذاشته است.

محمد مهدی عزیزی و همکاران (۲۰۱۹)، در پژوهشی با موضوع «سنجش اثرات تبدیل روستا به شهر بر نظام شهری در مقیاس ناحیه: نمونه موردی ناحیه‌های استان گیلان ۱۳۳۵-۱۳۹۵»، به این نتیجه رسیدند که تبدیل روستا به شهر، در نواحی با شهرهای قدیمی، خصوصاً در ناحیه‌ای که دارای تسلط نخست‌شهر است، ناکارآمدتر از نواحی فاقد شهرهای قدیمی بوده است. با این استدلال می‌توان گفت در ناحیه‌ای با تسلط نخست‌شهری ضروری است به جای سیاست تبدیل روستا به شهر به سیاست‌های دیگری روی آورد که سیاست توسعه شهرهای میانی را می‌توان به‌عنوان یکی از این سیاست‌ها پیشنهاد نمود.

حسینی و صابری^۲ (۲۰۲۲)، در پژوهشی با موضوع ارزیابی تطبیقی چندبعدی از مولفه‌های کیفیت زندگی ساکنان محلی با تاکید بر سیاست ارتقاء به شهر در شهرهای استان فارس و کهگیلویه و بویراحمد به این نتایج دست یافتند که، ارتقاء سکونتگاه نتوانسته است باعث رضایت در شهرهای مصیری و سپیدار شود. درحالیکه بوستان دارای رضایت نسبی و کوپن در بهترین شرایط بین چهار شهر قرار دارد. از دلایل ضعف در شهرهای مصیری

³ Tajzadeh

¹ Rahimian

² Hosseini & Saberi

تعداد ۲۵ نفر از خبرگان و صاحب نظران در حوزه تبدیل نقاط روستایی به شهر در سطح مراکز علمی و پژوهشی و همچنین اجرایی انتخاب شدند که پس از مذاکره و همچنین ارسال پرسشنامه در نهایت ۱۵ نفر از اعضای انتخابی قادر به همکاری در دوره‌های دلفی شدند. مشخصات شغلی پاسخ‌دهندگان در جدول ۲ آورده شده است.

روش پیمایشی دلفی فازی استفاده شده است. برپایه مطالعات گذشته برای تعداد اعضای پنل، عددی حدود ۱۰ تا ۲۰ نفر عضو توصیه شده است (Hung et al, 2008). در این پژوهش کارکنان خبره در سازمان‌های دست‌اندرکار در حوزه ارتقاء روستاها به شهر و اعضای هیئت علمی دانشگاه‌ها و دانشجویان تحصیلات تکمیلی به عنوان جامعه آماری پژوهش انتخاب شده است. بدین منظور ابتدا

جدول ۲. مشخصات شغلی نمونه پژوهش

ردیف	سمت شغلی
۱	کارشناس شوراها و شهرداری‌های استانداری سمنان
۲	کارشناس تقسیمات کشوری فرمانداری میامی
۳	مشاور وزارت راه و شهرسازی
۴	کارشناس شهرداری تهران
۵	هیئت علمی رشته جغرافیا و برنامه ریزی شهری دانشگاه تهران
۶	هیئت علمی رشته جغرافیا و برنامه ریزی شهری دانشگاه تهران
۷	هیئت علمی رشته جغرافیا و برنامه ریزی شهری دانشگاه گیلان
۸	هیئت علمی رشته جغرافیا و برنامه ریزی روستایی دانشگاه تهران
۹	هیئت علمی رشته جغرافیا و برنامه ریزی شهری دانشگاه یزد
۱۰	هیئت علمی رشته جغرافیا و برنامه ریزی شهری دانشگاه یزد
۱۱	هیئت علمی رشته جغرافیای سیاسی دانشگاه تهران
۱۲	هیئت علمی گروه جغرافیا دانشگاه آزاد سمنان
۱۳	دانشجوی تحصیلات تکمیلی - مقطع دکتری تخصصی
۱۴	دانشجوی تحصیلات تکمیلی - مقطع دکتری تخصصی
۱۵	دانشجوی تحصیلات تکمیلی - مقطع دکتری تخصصی

گام اول: گردآوری نظرات خبرگان: در این گام پس از شناسایی اولیه شاخص‌ها، پرسشنامه طراحی و از خبرگان درخواست می‌شود تا با استفاده از متغیرهای کلامی خیلی کم، کم، متوسط، زیاد و خیلی زیاد میزان اهمیت هر شاخص‌ها را مشخص نمایند.

گام دوم: بهره‌گیری از تابع عضویت مثلثی بیشتر زمانی مورد استفاده قرار می‌گیرد که پژوهشگر پاسخ‌هایی از خیلی کم تا خیلی زیاد دریافت می‌کند

در روش دلفی، پرسشنامه‌ها طی دوره‌های پی‌درپی به همراه دریافت بازخورد دوره‌های قبلی در اختیار اعضای پنل قرار می‌گیرد و این فرآیند تا زمانی ادامه می‌یابد که اجماع و اتفاق نظر میان اعضای پنل حاصل شود (Powell, 2003). بدین منظور با بررسی حد اختلاف میانگین شاخص‌ها و به اجماع نظر رسیدن خبرگان در دور دوم، راند دلفی پس از انجام دو دور متوقف شد. مراحل اجرای روش دلفی فازی به شرح زیر می‌باشد:

پرسش‌ها پاسخ می‌دهند (سپهوند^۲ و همکاران، ۲۰۲۰: ۹۰). در این مطالعه برای فازی‌سازی نظرات خبرگان از اعداد فازی مثلثی معادل طیف لیکرت پنج درجه‌ای به شرح جدول (۳) استفاده شده است.

(قاسمی^۱، ۲۰۱۰: ۵۱). زیرا با توجه به اینکه در روش دلفی فازی، خصوصیات شخصیتی گوناگون هر یک از خبرگان بر ادراکات ذهنی آنها نسبت به متغیرهای کیفی تاثیر می‌گذارد؛ با تعریف طیف‌هایی برای متغیرهای کیفی، پاسخگویان با ذهنیت مشابه به

جدول ۳. اعداد فازی مثلثی متناظر با متغیرهای کلامی

متغیرهای کلامی	عدد فازی مثلثی (l, m, U)
خیلی کم	$(0, 0, 0/25)$
کم	$(0, 0/25, 0/5)$
متوسط	$(0/25, 0/5, 0/75)$
زیاد	$(0/5, 0/75, 1)$
خیلی زیاد	$(0/75, 1, 1)$

(منبع: پرویزیان و ملکی^۳، ۲۰۲۲: ۵۸۲)

حد پایین عدد فازی مثلثی است (حبیبی و آفریدی^۴، ۲۰۲۲: ۱۲).

$$x = m + \frac{U - l}{4}$$

بعد از انجام محاسبات و دیفازی کردن نتایج حاصل از پرسشنامه، برای قبول یا رد شاخص‌ها، حدی را برای آن در نظر می‌گیرند. معمولاً مقدار آستانه از چند طریق محاسبه می‌شود که اصولاً مقدار ۰/۷ به عنوان مقدار آستانه در نظر گرفته می‌شود. لذا اگر مقدار دیفازی شاخص از ۰/۷ بیشتر بود، آن شاخص مورد قبول و در صورتی که مقدار آن کمتر از ۰/۷ بود حذف می‌شود (شهیدی پور^۵ و همکاران، ۲۰۲۱: ۶۱). برای تشخیص تفاوت میان داده‌های مرتبط از آزمون آماری ناپارمتریک فریدمن استفاده شد. همچنین از مدل ساختاری نرم‌افزار PLS جهت ارزیابی رابطه بین متغیرها و سنجش میزان تاثیر هر یک از عوامل موجود در زمینه تبدیل روستا به شهر استفاده شد.

گام سوم: محاسبه ارزش معیارها بر اساس تجمیع نظرات خبرگان: در گام بعدی باید میانگین فازی نمرات افراد محاسبه شود. برای تجمیع مجموعه‌ای از اعداد فازی مثلثی را کمین l و میانگین m و بیشیه U در نظر گرفته‌اند. در این مطالعه از روش میانگین فازی استفاده شده است. میانگین فازی n عدد فازی مثلثی بصورت زیر محاسبه خواهد شد (علی-احمدی و همکاران، ۲۰۱۹: ۲۲).

$$F_{AvE} = (l, m, U) = \left(\frac{\sum l_i^k}{n}, \frac{\sum m_i^k}{n}, \frac{\sum U_i^k}{n} \right)$$

گام چهارم: فازی‌زدایی: نتایج فازی بسادگی قابل فهم و تفسیر نیستند. بنابراین باید به اعداد قطعی (معمولی) تبدیل شوند. روش‌های مختلفی برای فازی‌زدایی مقادیر نهایی هر یک از شاخص‌ها وجود دارد. در این پژوهش از رابطه مینکوفسکی که به شکل رابطه زیر محاسبه می‌شود، استفاده شده است. در این رابطه U حد بالا، m حد وسط و l

⁴ Habibi & Afridi

⁵ Shahidipour

¹ Qasemi

² Sefhavand

³ Parvizian & Maleki

۴ یافته‌ها و بحث

های مورد مطالعه این پژوهش محسوب شده و وضعیت آنها بررسی خواهد شد.

با توجه به جدول (۴)، شهرهایی که در انتهای دوره در طبقه خام‌شهرها باقی می‌مانند به عنوان، نمونه-

جدول ۴. مدل ترازنامه دوره ۱۳۳۵-۱۳۹۵

نام شهر	جمعیت انتها	جمعیت ابتدا	تعداد	نوع تغییر
بیارجمند - میامی - امیریه - دیباج - درجزین	۲۲۲۹۹	۱۸۱۴۳	۵	شهرهای واقع در این طبقه در ابتدای دوره
-	۰	۰	۰	شهرهای وارده از طبقه پایین
-	۰	۰	۰	شهرهای وارده از طبقه بالا
کلاته رودبار - رویان - کهن آباد - رضوان	۱۱۱۶۴	۹۵۱۲	۴	شهرهای جدید
دیباج - درجزین	۱۱۶۴۴	۸۷۳۸	۲	شهرهای خارج شده به طبقه بالا
-	۰	۰	۰	شهرهای خارج شده به طبقه پایین
-	۰	۰	۰	شهرهای حذف شده
بیارجمند - میامی - امیریه - کلاته رودبار - رویان - کهن آباد - رضوان	۲۱۸۱۹	۱۸۹۱۷	۷	شهرهای واقع در این طبقه در انتهای دوره

دوره با ورود چهار شهر جدید و همچنین خروج دو شهر از ردیف خام‌شهرها، تعداد خام‌شهرهای استان به عدد هفت شهر رسید.

از نظر میزان نقش‌آفرینی خام‌شهرها در سیستم شهری استان سمنان در این دوره، در ابتدای دوره مذکور ۲۹ درصد از شهرهای استان، یعنی پنج شهر از ۱۷ شهر در این طبقه حضور داشتند، همچنین از نظر جمعیتی سهم این طبقه در ابتدای دوره مذکور بسیار ناچیز و تنها چهار درصد از جمعیت شهری کل استان را شامل می‌شده است. که این موضوع در انتهای دوره با ورود چهار شهر تازه تاسیس شده در این طبقه و همچنین خروج دو شهر از آن دچار تغییراتی شد، بطوری که از نظر تعداد شهرهای طبقه مذکور با افزایش چهار درصدی نسبت به دوره قبل مواجه شد و سهم طبقه خام شهر از کل شهرهای استان به عدد ۳۳ درصد افزایش یافت؛ اما

در ابتدای این دوره از تعداد هفده شهری که در کل محدوده کنونی استان سمنان حضور داشتند، تعداد پنج شهر به نام‌های بیارجمند، میامی، امیریه، دیباج و درجزین در محدوده جمعیتی زیر پنج هزار نفر جمعیت قرار داشته و در واقع جزء خام‌شهرهای استان محسوب می‌شدند. اما در این دوره بیشترین میزان خام‌شهرسازی در استان سمنان روی داده و در طی این مدت چهار شهر جدید به نام‌های کلاته رودبار، رویان، کهن آباد و رضوان به شهر ارتقاء یافتند. که هر چهار شهر هم در محدوده جمعیتی زیر پنج هزار نفر قرار داشتند. و بدین ترتیب در انتهای دوره تعداد کل شهرهای استان سمنان به ۲۱ شهر افزایش یافت؛ همچنین در پایان این دوره شهرهای دیباج و درجزین با گذشتن از مرز جمعیتی پنج هزار نفر، از ردیف خام‌شهرها خارج و به طبقه شهرهای کوچک وارد شد. بدین ترتیب در انتهای

نقاط روستایی به شهر نقش دارند را در سه دسته عوامل طبیعی، سیاسی و برنامه‌ریزانه طبقه‌بندی کرد. لذا طبق این دسته‌بندی در این بخش از تحقیق میزان تاثیرگذاری هر یک از این عوامل را در تبدیل نقاط روستایی استان به شهر بررسی می‌شود.

۴٫۱٫۱ نقش عوامل طبیعی در گسترش خام-شهرها

با توجه به دسته‌بندی انجام شده درباره علل گسترش خام‌شهرها در استان سمنان، دسته اول مربوط به فرایند طبیعی موثر بر این موضوع است که در این بخش میزان تاثیرگذاری این عامل بر روی تبدیل نقاط روستایی به شهر در استان سمنان مورد بررسی قرار می‌گیرد.

از نظر میزان جمعیش از کل جمعیت شهری استان ثابت مانده است.

با توجه به این موضوع از تعداد هفت شهری که در انتهای آخرین دوره به عنوان خام‌شهر باقی مانده-اند تعداد چهار شهر مربوط به شهرهایی‌اند که در دهه نود ایجاد شده‌اند و سه شهر باقی مانده یعنی شهرهای میامی، بیارجمند و امیریه، هر سه جزء شهرهایی هستند که در دهه هفتاد ایجاد شده‌اند با این وجود و با گذشت حدود سی سال از احداثشان نتوانسته‌اند به رشد مورد نظر دست یافته و بتوانند از مرز جمعیتی پنج هزار نفر گذشته و وارد طبقه شهرهای کوچک شوند.

۴٫۱ فرایندهای موثر بر گسترش خام-شهرها

همانگونه که در قسمت مبانی نظری بیان شد می‌توان مهم‌ترین عوامل و فرایندهایی که در تبدیل

جدول ۵. معیارهای تبدیل نقاط روستایی به شهر

دوره	معیار تبدیل روستا به شهر	توضیحات
تا سال ۱۳۳۴	فاقد ملاک	مجموعه‌ای از ملاک‌های کمی، کیفی، تاریخی و سیاسی - اداری
۱۳۳۵-۱۳۵۴	داشتن پنج هزار نفر جمعیت	-
۱۳۵۵-۱۳۶۱	داشتن پنج هزار نفر جمعیت و همه مراکز شهرستانی	کلیه مراکز شهرستان‌ها (بدون در نظر گرفتن جمعیت‌شان) شهر محسوب می‌شدند
۱۳۶۲-۱۳۷۰	داشتن ده هزار نفر جمعیت و یا داشتن شهرداری	علاوه بر معیار کمی شهر شدن، نقاط جمعیتی را که وزارت کشور به دلایل امنیتی، سیاسی - اداری و استراتژیکی، در آن‌ها شهرداری تاسیس کرده نیز شهر محسوب می‌شود.
۱۳۷۱-۱۳۸۸	داشتن چهار تا شش هزار نفر جمعیت و کلیه مراکز بخش	روستاهای مرکز بخش با هر میزان جمعیت و روستاهای واجد شرایط در تراکم کم دارای ۴۰۰۰ و در تراکم متوسط دارای ۶۰۰۰ نفر جمعیت باشند می‌توانند به عنوان شهر شناخته شوند
۱۳۸۹ تاکنون	داشتن ۳۵۰۰ نفر جمعیت و کلیه مراکز بخش و روستاهای واجد شرایط	روستاهای مرکز بخش با هر جمعیتی، و روستاهای واجد شرایط دارای ۳۵۰۰ نفر جمعیت باشند شهر شناخته می‌شوند.

منبع: (زنگنه، ۲۰۱۳: ۵۳۷).

جمعیتی ارتقاء روستاها به شهر به زیر پنج هزار نفر رسیده است. همچنین از سال ۱۳۸۹ تاکنون نیز این میزان به پایین‌ترین حد ممکن خود رسیده و نقاط روستایی تنها با داشتن ۳۵۰۰ نفر جمعیت قابلیت تبدیل شدن به شهر را دارند.

بنابراین می‌توان گفت از سال ۱۳۸۹ عامل جمعیتی که به عنوان یک عامل طبیعی تلقی شده و روستاها با رشد و توسعه خود به شهر تبدیل می‌شدند با تصمیمات سیاسی که بر سر جابه‌جایی مرز جمعیتی تبدیل روستاها به شهر وجود داشته دیگر از حالت طبیعی خارج شده و خاصیت این عامل را که روستاها در طی یک فرایند به شهر تبدیل شوند را از بین برده است و این پارامتر به عنوان یکی از عوامل گسترش شهرهای زیر پنج هزار نفر در سطح کشور شده است. به عبارت دیگر این عامل در کنار عوامل سیاسی دیگر باعث ایجاد و گسترش طبقه‌ای از شهرها در انتهای سلسله‌مراتب شهری کشور و پایین‌تر از شهرهای کوچک تحت عنوان خام‌شهرها گشته است.

برای بررسی عامل جمعیتی در گسترش خامشهرها ابتدا باید قوانین و مرز جمعیتی که وزارت کشور برای ارتقاء نقاط روستایی به شهر لحاظ نموده است را در نظر گرفته شود، لذا با توجه به جدول شماره (۵) تا قبل از سال ۱۳۳۵ یعنی اولین دوره سرشماری عمومی نفوس و مسکن ملاک خاصی از نظر جمعیتی برای تبدیل روستاها به شهر وجود نداشته و مجموعه‌ای از عوامل در ارتقاء نقاط موثر بودند، اما از سال ۱۳۳۵ به بعد شیوه ارتقاء نظم خاصی یافته و ملاک پنج هزار نفر جمعیت به عنوان پارامتر جمعیتی در نظر گرفته شده است که نقاط روستایی در صورت کسب آن می‌توانستند به شهر تبدیل شوند، که این موضوع یعنی عامل جمعیتی پنج هزار نفر تا سال ۱۳۶۲ نیز ادامه یافته است. اما از سال ۱۳۶۲ تا سال ۱۳۷۰ این عامل تبدیل به ده هزار نفر شده است که تنها در این دوره است که عامل جمعیتی بیش از پنج هزار نفر در ارتقاء نقاط در نظر گرفته شده است. اما از سال ۱۳۷۱ است که تاثیر عامل جمعیتی بر گسترش خام‌شهرها ایجاد شده و ملاک جمعیتی زیر پنج هزار نفر یعنی ۴۰۰۰ - ۶۰۰۰ نفر در نظر گرفته شده است که با این حساب مرز

جدول ۶. میزان جمعیت خامشهرها در زمان تاسیس و آخرین سرشماری

نام شهر	سال تاسیس	جمعیت زمان تاسیس	جمعیت آخرین سرشماری
۱- بیارجمند	۱۳۷۲	۲۴۴۰	۲۵۲۸
۲- میامی	۱۳۷۲	۲۷۲۰	۴۵۶۶
۳- امیریه	۱۳۷۵	۱۷۱۰	۳۵۶۱
۴- کلاته رودبار	۱۳۹۰	۳۱۴۶	۴۶۱۱
۵- رویان	۱۳۹۱	۳۲۶۶	۳۷۷۰
۶- کهن‌آباد	۱۳۹۳	۱۵۰۹	۱۱۹۲
۷- رضوان	۱۳۹۹	۱۵۹۱	۱۵۹۱

منبع: (سرشماری عمومی نفوس و مسکن^۱، ۱۳۹۵).

¹ General Population and Housing Census

این استان با رشد صد درصدی مواجه شده است. بطوری که از تعداد چهار شهرستان در سال ۱۳۸۵ به تعداد هشت شهرستان در حال حاضر رسیده است. شهرستان‌های جدیدالحدث به ترتیب، شهرستان مهدیشهر در سال ۱۳۸۶، میامی و آرادان در سال ۱۳۹۰ و شهرستان سرخه در سال ۱۳۹۱ شکل گرفته‌اند.

به تبع این افزایش در تعداد شهرستان‌ها میزان بخش‌ها نیز گسترش یافته است. بطوری که تعداد بخش‌های استان تا سال ۱۳۹۰ در تعداد ۱۳ بخش ثابت بوده است و در واقع از زمان قبل از انقلاب تا سال ۱۳۹۰ هیچ تغییری در تعداد بخش‌های استان به وقوع نپیوسته بود. اما از سال ۱۳۹۰ به بعد با ارتقاء دو بخش میامی و آرادان به شهرستان به ترتیب بخش کالپوش در شهرستان میامی و کهن‌آباد در شهرستان آرادان ایجاد شدند. همچنین در آخرین تغییر بعد از ارتقاء بخش سرخه به شهرستان در سال ۱۳۹۱ در محدوده این شهرستان بخش هفدر در سال ۱۳۹۹ ایجاد شد. در نتیجه در حال حاضر میزان بخش‌های استان سمنان به عدد ۱۶ بخش رسیده است. نکته مهم در رابطه با این موضوع توجه به این قانون است که کلیه مراکز بخش با هر میزان جمعیتی باید به شهر تبدیل شوند، و همین موضوع باعث شده تا با افزایش تعداد بخش، روند تبدیل روستاها به شهر نیز در استان شدت بگیرد. روستاهایی که بعضاً دارای جمعیتی حدود هزار نفر می‌باشد. و این موضوع را می‌توان یکی از مهم‌ترین عوامل افزایش خام‌شهرها در طی یکی دو دهه اخیر در استان سمنان دانست. در جدول هفت اطلاعاتی از بخش‌های واقع در استان سمنان آورده شده است.

با توجه به جدول شماره (۶) از مجموع هفت خام‌شهر استان که از سال ۱۳۷۲ تاکنون ایجاد شده‌اند، تنها شهر رویان است که با توجه به داشتن جمعیتی معادل حدنصاب جمعیتی مشخص شده در قانون به شهر تبدیل شده است. و مابقی شش شهر دیگر حتی به مرز قانونی جمعیت نزدیک نشده‌اند بنابراین در شیوه ارتقاء آنان به شهر باید دنبال سایر عوامل بود. بنابراین می‌توان گفت علی‌رغم تبدیل رویان به شهر با توجه به ملاک قانونی، به دلیل اینکه خود عامل جمعیتی نیز به عنوان یکی از ابزارهای سیاستمداران برای افزایش تعداد شهرها شده است. نمی‌توان این ارتقاء را قانونی تلقی نمود، و اینگونه بیان کرد که شهر رویان با طی مسیر خود و رشد و توسعه‌ای که در طی سالیان کسب نموده است به شهر تبدیل شده است.

۴/۱/۲ نقش عامل سیاسی در گسترش خام‌شهرها

عامل مهم و تاثیرگذار دیگر در بحث عوامل گسترش خام‌شهرها در استان سمنان عامل سیاسی می‌باشد. براساس آخرین تقسیمات کشوری، استان سمنان دارای هشت شهرستان به نام‌های سمنان، شاهرود، دامغان، گرمسار، مهدیشهر، آرادان، میامی و سرخه است. این درحالی است که میزان شهرستان‌های استان سمنان همواره در طی تمامی سرشماری‌های کشور ثابت بوده و همان چهار شهرستان اصلی استان یعنی شهرستان‌های سمنان، شاهرود، دامغان و گرمسار بوده است. اما در طی پانزده سال اخیر و بعد از سال ۱۳۸۵ دولت بطور گسترده‌ای به دخالت و دستکاری در کالبد و تقسیمات استان سمنان زده است که در طی آن در طول این پانزده سال از نظر تقسیمات شهرستانی

جدول ۷. تعداد شهر در محدوده بخش استان سمنان

ردیف	نام بخش	شهرستان	مرکز بخش	تعداد شهرها	جمعیت (۱۳۹۵)
۱	بخش مرکزی	سمنان	سمنان	۱	۱۹۶,۵۲۱
۲	بخش مرکزی	شاهرود	شاهرود	۲	۱۶۶,۹۶۳
۳	بخش مرکزی	دامغان	دامغان	۳	۸۱,۸۹۴
۴	بخش مرکزی	گرمسار	گرمسار	۱	۶۰,۲۵۸
۵	بخش بسطام	شاهرود	بسطام	۳	۴۴,۰۵۲
۶	بخش مرکزی	مهدیشهر	مهدیشهر	۲	۳۰,۷۸۱
۷	بخش مرکزی	میامی	میامی	۱	۱۹,۵۰۰
۸	بخش کالپوش	میامی	رضوان	۱	۱۹,۲۱۸
۹	بخش ایوانکی	گرمسار	ایوانکی	۱	۱۷,۱۶۳
۱۰	بخش شهمیرزاد	مهدیشهر	شهمیرزاد	۱	۱۶,۶۹۴
۱۱	بخش مرکزی	سرخه	سرخه	۱	۱۱۹۲۴
۱۲	بخش هفدر	سرخه	مومن آباد	۰	۳۵۹۹
۱۳	بخش امیرآباد	دامغان	امیریه	۱	۱۲,۲۹۶
۱۴	بخش مرکزی	آرادان	آرادان	۱	۱۱,۰۶۰
۱۵	بخش بیارجمند	شاهرود	بیارجمند	۱	۷,۶۱۳
۱۶	بخش کهن‌آباد	آرادان	کهن‌آباد	۱	۲,۸۲۴

این در حالی است که حدنصاب جمعیت تبدیل روستا به شهر در این زمان پنج هزار نفر بوده است. بنابراین این دو روستا با استفاده از قانون تبدیل مراکز بخش به شهر حتی با داشتن نصف جمعیت حدنصاب به شهر ارتقاء یافته‌اند.

اما در رابطه با شهر سوم یعنی شهر امیریه به عنوان مرکز بخش امیرآباد در شهرستان دامغان نکته قابل توجه آن است که این شهر با داشتن تنها ۱۷۱۰ نفر جمعیت در سال ۱۳۷۵ به شهر تبدیل شده است. بنابراین با تبدیل این روستا به شهر همه سیزده مرکز بخش استان در آن زمان را مراکز شهری تشکیل می‌دادند. که این ثبات تا سال ۱۳۹۰ در زمینه تعداد و مراکز بخش‌ها حفظ شده است. اما در این سال با ارتقاء دو بخش میامی و آرادان به شهرستان، به تبع آن دو بخش دیگر به نام‌های بخش کالپوش در میامی و بخش کهن آباد در محدوده آرادان ایجاد شدند. نکته قابل ذکر در رابطه

با توجه به جدول (۷) از تعداد شانزده بخش موجود در سطح استان یازده محدوده بخش است که هر کدام تنها دارای یک شهر در داخل مرزهای خود هستند که آن شهر هم همان مرکز بخش آن ناحیه می‌باشد. با نگاهی دقیق‌تر به این موضوع از یازده نقطه شهری موجود در محدوده بخش‌ها، تعداد شش شهر به نام‌های سمنان، گرمسار، آرادان، ایوانکی، شهمیرزاد و سرخه جزء شهرهای تاسیس یافته در قبل از انقلاب هستند و بنابراین بحث قانون تبدیل کلیه مراکز بخش با هر میزان جمعیت به شهر هیچ تاثیری در ارتقاء آنها به شهر نداشته است؛ اما تعداد پنج مرکز بخش باقی مانده، همگی جزء شهرهایی هستند که ارتقاء آنها از روستا به شهر در سال‌های بعد از ۱۳۷۱ یعنی از زمانی که قانون ارتقاء مراکز بخش به شهر با هر میزان جمعیتی تصویب شده است انجام شده است. دو شهر بیارجمند و میامی در سال ۱۳۷۲ به ترتیب با جمعیت ۲۲۴۰ و ۲۷۲۰ نفر به شهر تبدیل شده‌اند.

جزء ضعیف‌ترین شهرهای استان محسوب شده و دارای روند روبه رشد چندانی نمی‌باشند. لذا با توجه به بحث فوق‌الذکر از تعداد هفت شهری که به عنوان خامشهرهای استان سمنان شناخته شدند، تعداد پنج شهر تحت تاثیر عامل سیاسی شکل گرفته‌اند و در این زمینه تنها دو شهر در ردیف خامشهرها باقی می‌ماند که شهر رویان همانطور که در قسمت عامل جمعیتی بیان شد براساس رسیدن به جمعیت حدود ۳۵۰۰ نفر شهر شده است. و بنابراین تنها شهر کلاته‌رودبار باقی می‌ماند که هنوز دلیل شهر شدن آن مشخص نیست.

۴،۱،۳ عامل برنامه‌ریزانه در گسترش خام-شهرها

با توجه به اینکه از تعداد هفت خامشهر موجود در سطح استان تعداد شش شهر در محدوده شرق استان یعنی شهرستان‌های دامغان، شاهرود و میامی قرار دارد، یکی از مهم‌ترین طرح‌های فرادست که به بررسی محدوده شرق استان در حدفاصل این سه شهرستان پرداخته است؛ طرح توسعه و عمران (جامع) ناحیه شاهرود است که در سال ۱۳۹۳ نگارش شده است. در این طرح عنوان شده است که، بجز شهرهای شاهرود و دامغان، سایر شهرها دارای جمعیتی کمتر از ده هزار نفر می‌باشند. در واقع این شهرها بیشتر یک روستا بزرگ با کارکردهای شهری محسوب می‌گردند. تبدیل این نقاط به شهر با توجه به روند افزایش جمعیت این نقاط و نقشی است که این شهرها در بین روستاهای پیرامون خود از نظر تامین امکانات و خدمات سطح برتر به عهده داشته و خواهند داشت. در این طرح به طبقه‌بندی سلسله‌مراتب شهری شرق استان در افق ۱۴۰۵ پرداخته است. که در جدول ذیل سطح و نوع عملکرد هر یک از شهرها را در افق ۱۴۰۵ تصویر نموده است.

با این دو بخش تازه تاسیس یافته؛ جمعیت مرکز آن‌ها بود که هر دو روستای مراکز این بخش‌ها تنها دارای جمعیتی برابر با ۱۵۰۰ نفر بوده‌اند. علی‌رغم جمعیت پایین این دو روستا اما به دلیل عامل سیاسی و قانون تبدیل مراکز بخش به شهر با هر میزان جمعیت به ترتیب روستای کهن‌آباد در سال ۱۳۹۳ با تنها ۱۵۰۹ و روستای رضوان به عنوان مرکز بخش کالپوش در سال ۱۳۹۹ با جمعیت ۱۵۹۱ نفر به شهر تبدیل شدند.

با توجه به این مباحث عامل سیاسی را می‌توان مهم‌ترین عامل تاثیرگذار در گسترش روند خامشهرها در سطح استان سمنان دانست، بطوری که براساس این عامل و قانون تبدیل مراکز بخش به شهر با هر میزان جمعیت پنج شهر در محدوده استان سمنان ایجاد شده‌اند که همگی دارای جمعیت بسیار پایینی بوده‌اند و با داشتن حدود نصف حدنصاب جمعیت در زمان ارتقاء از روستا به شهر تبدیل شده‌اند. نکته جالب توجه در اینجاست که شهرهایی که با استفاده از عوامل دیگر ایجاد شده‌اند، دارای روند روبه رشدی بوده و در مسیر تحول خود از ردیف خامشهرها خارج و در زمره شهرهای کوچک جای گرفته‌اند؛ در واقع این شهرها دارای یک مسیر پیشرفتی در حیات خود بوده‌اند. اما شهرهایی که تنها براساس عامل سیاسی و قانون مرکز بخش شکل گرفته‌اند که تعداد آن پنج شهر می‌باشد، علی‌رغم گذشت سی سال از زمان تاسیس شهر در بعضی از آنها، همچنان جزء خامشهر محسوب شده و هیچکدام از پنج شهر نتوانستند خود را در سلسله مراتب شهرهای استان به ردیف‌های بالاتر سوق دهند.

بنابراین شهرهای میامی، بیارجمند، امیریه، کهن‌آباد و رضوان که با توجه به عامل سیاسی و صرفاً براساس مرکز بخش بودن به شهر ارتقاء یافته‌اند همچنان

جدول ۸. اسامی، اندازه، سطح و نوع عملکرد اصلی شهرهای ناحیه شرق استان سمنان تا افق ۱۴۰۵

ردیف	نام شهر	نوع سکونتگاه	اندازه جمعیتی (هزار نفر)	نوع عملکرد اصلی
۱	شاهرود	شهر متوسط	۱۰۰-۲۵۰	صنعتی، کشاورزی، خدمات برتر، بازرگانی، گردشگری
۲	دامغان	شهر متوسط کوچک	۵۰-۱۰۰	خدمات بازرگانی، گردشگری، صنعتی
۳	میامی	شهر کوچک میانی	۱۰-۲۵	کشاورزی، خدمات روستایی، صنعتی، حمل و نقل
۴	بسطام	شهر کوچک میانی	۱۰-۲۵	کشاورزی، گردشگری، خدمات روستایی
۵	کلاته خنج	شهر کوچک	۵-۱۰	کشاورزی، خدمات روستایی، گردشگری
۶	مجن	شهر کوچک	۵-۱۰	کشاورزی، خدمات روستایی، گردشگری
۷	بیارجمند	شهر کوچک	۵-۱۰	کشاورزی، خدمات روستایی، صنعتی، گردشگری
۸	دیباچ	شهر کوچک	۵-۱۰	کشاورزی، خدمات روستایی
۹	فرومد	شهر بسیار کوچک	۳-۵	کشاورزی، خدمات روستایی
۱۰	امیریه	شهر بسیار کوچک	۳-۵	کشاورزی، خدمات روستایی
۱۱	رضوان	شهر بسیار کوچک	۳-۵	کشاورزی، خدمات روستایی
۱۲	طرود	شهر بسیار کوچک	۳-۵	کشاورزی، خدمات روستایی
۱۳	کلاته-رودبار	شهر بسیار کوچک	۳-۵	کشاورزی، خدمات روستایی، گردشگری

منبع: مهندسین مشاور عمران زاوه^۱، ۲۰۱۴.

به شهر تبدیل شوند، که تاکنون دو روستای رضوان و کلاته رودبار به شهر تبدیل شده‌اند. لذا می‌توان گفت در تبدیل دو روستای رضوان و کلاته رودبار به شهر عامل برنامه‌ریزانه نیز تاثیر داشته است. در واقع روستای کلاته رودبار با توجه به موقعیت مناسب خود در قسمت شمالی و کوهستانی استان، توانایی بالقوه بالایی با توجه به پیش‌بینی طرح در

با توجه به جدول شماره (۸) از تعداد شش خامشهری که در قسمت شرق استان واقع شده‌اند، تعداد سه شهر یعنی میامی، بیارجمند و امیریه در زمان نگارش طرح به عنوان نقطه شهری بوده‌اند. بنابراین پیش‌بینی تبدیل آنها به شهر در طی این طرح انجام نشده است. اما در افق طرح یعنی سال ۱۴۰۵ پیش‌بینی شده بود که چهار روستای این ناحیه از استان

¹ Omran Zaveh Consulting Engineers

های ناحیه نیز بیارجمند به عنوان مرکز بخش قرار داشت، اما رضوان که به عنوان یکی از خامشهرهای استان است تحت عنوان بخش در این طرح فرادست در نظر گرفته نشده و به عنوان مرکز مجموعه در نظر گرفته شده است و خامشهر فعلی رویان نیز تنها به عنوان حوزه در نظر گرفته شده است. بنابراین در طی این طرح فرادست تنها تبدیل میامی به شهرستان به وقوع پیوسته و تبدیل رضوان به بخش و رویان به شهر در طی این طرح در نظر گرفته نشده است؛ بنابراین با توجه به شهر بودن میامی و بیارجمند در زمان نوشتن این طرح، و عدم پیش‌بینی شهر شدن شهرهای رضوان و رویان در آن، می‌توان گفت طرح ساماندهی فضا و سکونتگاه‌های روستایی استان سمنان تأثیری در تبدیل روستاها به شهر این ناحیه و افزایش تعداد خامشهرها نداشته است.

۴٫۲ بررسی آسیب‌های موجود در فرایند تبدیل روستا به شهر

۴٫۲٫۱ یافته‌های توصیفی اعضای پنل دلفی

مطابق یافته‌های پیمایش از نظر جنسیت، ۸۶٫۰۷ درصد معادل سیزده نفر از پاسخگویان مرد و ۱۳٫۳ درصد معادل دو نفر زن بودند. در ارتباط با وضعیت تحصیلات نمونه مورد سنجش، ۸۰ درصد خبرگان یعنی دوازده نفر دارای مدرک دکتری و ۲۰ درصد حجم نمونه باقی مانده دارای مدرک فوق‌لیسانس بوده‌اند. ارزیابی وضعیت فعالیت اعضای پنل نشان می‌دهد که از مجموع پانزده نفر حجم نمونه مورد بررسی، ۲۶٫۷ درصد آنها یعنی تعداد چهار نفر در دستگاه‌های اجرایی مرتبط مشغول به کار بوده‌اند. ۵۳٫۳ درصد یعنی تعداد هشت نفر را اعضای هیئت علمی و ۲۰ درصد یعنی ۳ نفر باقیمانده را دانشجویان دکتری تشکیل داده‌اند.

زمینه گردشگری داشته و لذا این روستا با پیش‌بینی نقش گردشگری توانسته است به شهر تبدیل شود. همچنین در طرح جامع گردشگری استان سمنان که توسط مهندسان مشاور سبزاندیش پایش در سال ۱۳۸۴ تهیه و تدوین گردیده است، روستای کلاته-رودبار به عنوان یکی از پتانسیل‌های جذب گردشگر معرفی و یکی از مناطق هدف گردشگری استان مطرح می‌باشد. در این طرح راهبردهایی جهت توسعه نواحی گردشگری پیشنهاد شده است. و به همین دلیل مدیرکل میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی استان سمنان، آقای مهدی جمال‌روز در سال ۱۳۹۹ عنوان می‌کند که با توجه به طبیعت بکر و جاذبه‌های طبیعی گردشگری، قرار داشتن یکی از مهم‌ترین جاذبه‌های استان سمنان یعنی چشمه-علی در نزدیکی این شهر، شهر کلاته-رودبار زمینه تبدیل شدن به شهر گردشگر را دارد (www.isna.ir).

اما تبدیل روستای رویان در حومه شهر شاهرود، به شهر در طی این طرح پیش‌بینی نشده بوده و بنابراین ارتقاء این روستا به شهر ربطی به عامل برنامه‌ریزانه نداشته است، و این روستا با جذب سرریز جمعیتی شهر شاهرود و مهاجرانی که توانایی و قدرت اقتصادی لازم برای سکونت در شاهرود را نداشته‌اند، بسوی خود توانسته است جمعیت خود را افزایش داده و به دلیل عامل جمعیتی به شهر تبدیل شود. از دیگر طرح‌های فرادست مهم که به عنوان عامل برنامه‌ریزانه در ارتقاء و تبدیل نقاط روستایی استان به شهر نقش داشته است، طرح ساماندهی فضا و سکونتگاه‌های روستایی استان سمنان^۱ است. در این طرح شش خامشهر واقع در قسمت شرق استان، یعنی میامی، بیارجمند، امیریه، رضوان، رویان، کلاته رودبار در قالب دو شهرستان شاهرود و دامغان قرار داشتند که بعدها میامی نیز به شهرستان ارتقاء یافت. تبدیل میامی به شهرستان در این طرح پیش‌بینی شده بود و بخش-

^۱ طرح ساماندهی فضا و سکونتگاه‌های روستایی استان سمنان، ۱۳۷۶

۴,۲,۲ آزمون مقایسه میانگین ناپارامتریک فریدمن

آزمون فریدمن بدین منظور استفاده می‌شود که محقق به این موضوع پی ببرد که آیا بین سوالاتی که در پرسشنامه مطرح شده است، از لحاظ میزان اهمیت، تفاوت معنی‌دار وجود دارد یا خیر. این پرسش معادل با این است که بررسی کنیم آیا

پاسخگویان نسبت به سوالات پرسشنامه دارای دیدگاه متفاوت هستند یا از دیدگاه آنان، همه سوالات از اهمیت و ارزش یکسانی برخوردار است. بر این اساس، متغیر وابسته، پاسخ‌های پاسخگویان است و متغیر مستقل، سوالات پرسشنامه است (حبیبی و سرآبادانی^۱، ۲۰۲۱: ۲۵). بدین منظور در جدول شماره (۹) وضعیت متغیر مستقل و وابسته تحقیق براساس این آزمون سنجیده شده است.

جدول ۹. نتایج آزمون فریدمن

Test Statistics ^a	
N	15
Chi-Square	23.183
df	8
Asymp. Sig.	.003
a. Friedman Test	

با توجه به جدول (۹) مقدار آماره آزمون χ^2 دو، درجات آزادی و سطح معنی‌داری آماری نشان می‌دهد که بین میانگین متغیر مستقل، تفاوت معنی‌دار وجود دارد. به عبارت دیگر چون p -value برابر با 0.003 شده است که کوچک‌تر از سطح معنی‌داری 0.05 است می‌توان نتیجه گرفت که بین سوالات پرسشنامه به لحاظ اهمیت، تفاوت معنی‌دار وجود دارد و از دیدگاه پاسخگویان، این

سوالات از ارزش و اهمیت یکسان برخوردار نیستند. در جدول ۱۰ میانگین رتبه‌های هر یک از گروه‌های وابسته به هم متغیر مستقل به نمایش درآمده است. آزمون فریدمن نشان می‌دهد که آیا میانگین رتبه‌های بین گروه‌ها دارای تفاوت هستند یا خیر. این میانگین لزومی ندارد در محدوده مقادیر متغیرهای حاضر در داده‌ها باشد.

جدول ۱۰. اولویت‌بندی اعتبار شاخص‌ها براساس آزمون فریدمن

Mean Rank	معیارها
۴/۹۰	تغییرات مداوم قانون در رابطه با معیارهای تبدیل نقاط روستایی به شهر
۴/۷۳	تغییرات مداوم آستانه جمعیتی برای تبدیل روستاها به شهر
۶/۵۰	تک بُعدی عمل نمودن و توجه صرف به عامل جمعیتی در تبدیل روستا به شهر
۴/۱۷	گنجاندن نقش مرکز بخش بودن در تبدیل نقاط روستایی به شهر
۴/۰۰	عدم نظرسنجی از ساکنان روستا در تبدیل سکونتگاه به شهر

¹ Habibi and Sarabadani

۴/۰۰	عدم توجه به طرح های فرادست و آینده نگری در تغییر نقش سکونتگاه به شهر
۴/۳۳	ضعف در سازمان -های بررسی معیارهای تبدیل سکونتگاه به شهر
۶/۷۷	نقش نفوذ نمایندگان مجلس در تبدیل نقاط روستایی به شهر
۵/۶۰	نقش نفوذ نخبگان محلی و منطقه ای در تبدیل نقاط روستایی به شهر

نظرسنجی مرحله اول: در طی این مرحله پس از شناسایی مهم‌ترین آسیب‌های موجود در طی فرایند تبدیل سکونتگاه به شهر از طریق مطالعه ادبیات تحقیق و مطالعاتی که پژوهشگران در این زمینه انجام داده‌اند، پرسشنامه دلفی طراحی شده و از خبرگان این حوزه درخواست شد تا نظرشان را در رابطه با هر یک از آسیب‌های موجود ابراز نمایند، تا با آسیب‌شناسی دقیق در این حوزه مسائل مربوط به مراحل تبدیل شناسایی و تحلیل شوند.

با توجه به جدول ۱۰ بالاترین رتبه میانگین مربوط به شاخص نقش نفوذ نمایندگان مجلس در تبدیل نقاط روستایی به شهر است که با مقدار ۶٫۷۷ دارای بالاترین اهمیت براساس این آزمون است. بعد از این شاخص مورد تک بُعدی عمل نمودن و توجه صرف به عامل جمعیتی در تبدیل روستا به شهر است که با مقدار ۶٫۵۰ دارای اهمیت دوم در بین سایر شاخص‌ها می‌باشد.

جدول ۱۱. دیدگاه‌های خبرگان از نظرسنجی مرحله اول در مورد آسیب‌های موجود در فرایند تبدیل

نتیجه	مقادیر فازی				زیر معیار
	مقدار دیفازی	حد بالا (U)	حد وسط (m)	حد پایین (l)	
قبول	۰٫۹۰	۰٫۹۵	۰٫۸۰	۰٫۵۵	تغییرات مداوم قانون در رابطه با معیارهای تبدیل روستا به شهر
قبول	۰٫۸۶	۰٫۹۲	۰٫۷۷	۰٫۵۳	تغییرات مداوم آستانه جمعیتی برای تبدیل روستاها به شهر
قبول	۰٫۹۷	۰٫۹۳	۰٫۹۰	۰٫۶۷	تک بُعدی عمل نمودن و توجه صرف به عامل جمعیتی
قبول	۰٫۷۸	۰٫۸۵	۰٫۶۸	۰٫۴۵	گنجاندن نقش مرکز بخش بودن در تبدیل نقاط روستایی به شهر
قبول	۰٫۷۷	۰٫۸۵	۰٫۶۷	۰٫۴۳	عدم نظرسنجی از ساکنان روستا در تبدیل سکونتگاه به شهر
قبول	۰٫۸۶	۰٫۹۳	۰٫۷۵	۰٫۵۰	عدم توجه به طرح‌های فرادست و آینده‌نگری در تغییر نقش سکونتگاه
قبول	۰٫۸۳	۰٫۹۰	۰٫۷۳	۰٫۵۰	ضعف در سازمان‌های بررسی معیارهای تبدیل سکونتگاه به شهر
قبول	۱٫۰۰	۰٫۹۷	۰٫۹۵	۰٫۷۰	نقش نفوذ نمایندگان مجلس در تبدیل نقاط روستایی به شهر

قبول	۰,۸۸	۰,۹۰	۰,۸۰	۰,۵۷	نقش نفوذ نخبگان محلی و منطقه ای در تبدیل نقاط روستایی به شهر
------	------	------	------	------	--

خبرگان بر سر این موضوع اتفاق نظر داشته‌اند، و این مولفه با مقدار ۰,۹۷ دیفازی دارای تأیید حداکثری صاحب‌نظران این حوزه بوده است.

نظرسنجی مرحله دوم: پس از نظرسنجی مرحله نخست به منظور رسیدن به اجماع کارشناسان نظرسنجی دومی نیز در رابطه با پرسشنامه صورت گرفت. با توجه به قرار داشتن هر ۹ شاخص بالاتر از حد آستانه ۰,۷۰، بنابراین هر ۹ سوال دوباره با قرار گرفتن میانگین نظرات برای هر مولفه بصورت جداگانه برای صاحب‌نظران ارسال شد تا نظرات خود را با توجه به اظهار نظر سایر خبرگان در صورت صلاحدید اصلاح نمایند، تا به اجماع کلی در این رابطه رسیده شود.

با توجه به جدول شماره (۱۱) در نظرسنجی مرحله اول همه ۹ آسیب مطرح شده، بصورت بسیار قوی توسط صاحب‌نظران مورد تأیید قرار گرفت. و در اکثر مولفه‌ها شاخص دیفازی از حد آستانه بسیار بالاتر قرار داشت. در رابطه با مهم‌ترین آسیب در این مرحله اکثریت صاحب‌نظران نقش نفوذ نمایندگان مجلس در تبدیل نقاط روستایی به شهر را به عنوان مهم‌ترین مشکل در این زمینه بیان نموده‌اند، بطوری که این شاخص با مقدار کامل ۱ در نظرسنجی از خبرگان مورد تأیید همه صاحب‌نظران این حوزه قرار داشته است. در اولویت بعدی مهم‌ترین آسیب دیگر از نظر خبرگان مورد، تک بُعدی عمل نمودن و توجه صرف به عامل جمعیتی در تبدیل روستا به شهر را آسیب مهم دیگر این حوزه دانسته‌اند که تقریباً اکثر

جدول ۱۲. دیدگاه‌های خبرگان از نظرسنجی مرحله دوم و حد اختلاف آن با مرحله اول

اختلاف مرحله اول و دوم	مقادیر فازی				زیر معیار
	مقدار دیفازی	حد بالا (U)	حد وسط (m)	حد پایین (l)	
۰,۰۳	۰,۸۷	۰,۹۸	۰,۷۵	۰,۵۰	تغییرات مداوم قانون در رابطه با معیارهای تبدیل نقاط روستا به شهر
۰,۰۲	۰,۸۸	۰,۹۸	۰,۷۷	۰,۵۲	تغییرات مداوم آستانه جمعیتی برای تبدیل روستاها به شهر
۰,۰۲	۰,۹۹	۰,۹۷	۰,۹۲	۰,۶۷	تک بُعدی عمل نمودن و توجه صرف به عامل جمعیتی
۰,۰۵	۰,۷۴	۰,۸۷	۰,۶۲	۰,۳۸	گنجاندن نقش مرکز بخش بودن در تبدیل نقاط روستایی به شهر
۰,۰۸	۰,۸۵	۰,۹۵	۰,۷۳	۰,۴۸	عدم نظرسنجی از ساکنان روستا در تبدیل سکونتگاه به شهر
۰,۰۱	۰,۸۷	۰,۹۸	۰,۷۵	۰,۵۰	عدم توجه به طرح‌های فرادست و آینده‌نگری در تغییر نقش سکونتگاه
۰,۰۵	۰,۸۸	۰,۹۸	۰,۷۷	۰,۵۲	ضعف در سازمان‌های بررسی معیارهای تبدیل سکونتگاه به شهر

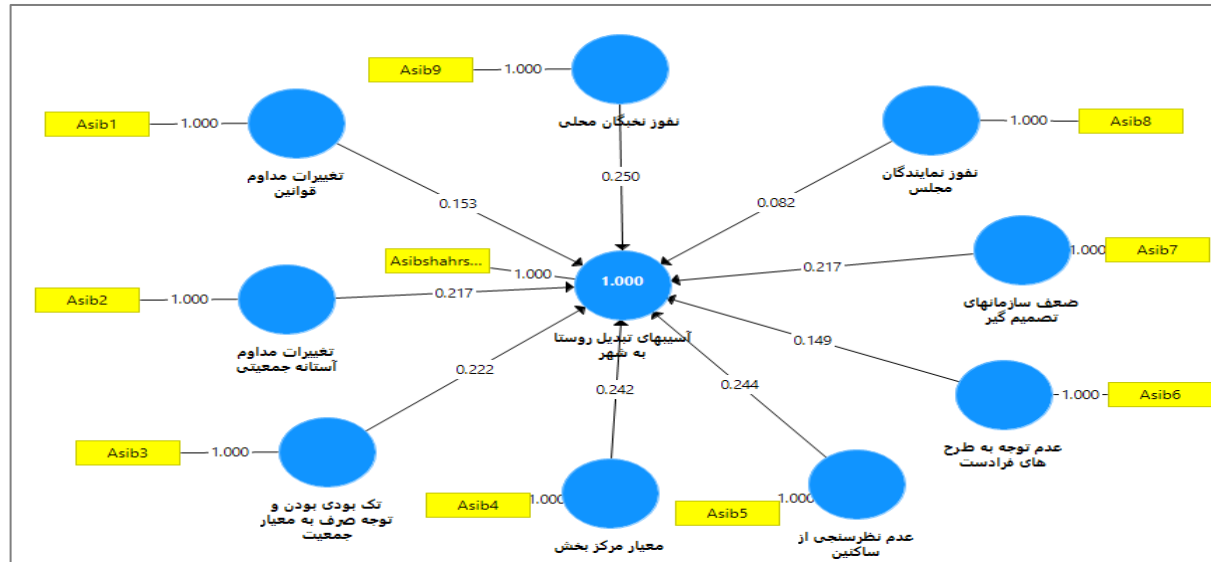
۰,۰۰	۱,۰۰	۰,۹۸	۰,۹۲	۰,۶۷	نقش نفوذ نمایندگان مجلس در تبدیل نقاط روستایی به شهر
۰,۰۳	۰,۹۱	۱,۰۰	۰,۸۰	۰,۵۵	نقش نفوذ نخبگان محلی و منطقه ای در تبدیل نقاط روستایی به شهر

حداکثری مورد اجماع خبرگان قرار داشته و همگان بر این موضوع اذعان داشته‌اند.

۴٫۳ ارزیابی میزان تاثیر هریک از آسیب‌ها با استفاده از مدل ساختاری در سطح بارعاملی

در این بخش با استفاده از مدل معادلات ساختاری در سطح بار عاملی ضریب تأثیر نه شاخص مطرح شده به عنوان متغیرهای مستقل بر روی آسیب‌های موجود در فرایند تبدیل روستا به شهر به عنوان متغیر وابسته سنجیده شد تا به نقش و جایگاه هر یک از موارد مطرح شده پی برده شود. با توجه به مقادیر شاخص‌های برازش نشان‌دهنده تایید الگوهای اندازه‌گیری در مدل مفهومی پژوهش هستند، که این امر حاکی از این است که شاخص‌های اندازه‌گیری متغیرهای آشکار شده می‌توانند متغیرهای پنهان را به طور قابل قبول سنجش کنند. بنابراین در این بخش با استفاده از مدل ساختاری در سطح بار عاملی جایگاه هر یک از مؤلفه‌ها مشخص و مقدار ضریب تأثیر آن‌ها بر آسیب روستا به شهر سنجیده شد. در این ارتباط، ضرایب بین متغیرهای پنهان با یکدیگر ضرایب رگرسیونی است که مقداری بین ۱ تا -۱ می‌باشد. همچنین، اعداد بین متغیرهای پنهان و آشکار نشان‌دهنده بارهای عاملی می‌باشند.

با توجه به نتایج دور دوم نظرسنجی از خبرگان که در جدول شماره ۱۱ آمده است. همانند مرحله اول هر ۹ آسیب شناسایی شده در زمینه تبدیل نقاط روستایی به شهر مورد قبول صاحب نظران قرار گرفت، با این تفاوت که در این مرحله نظر خبرگان بر میزان آسیب‌های مطرح شده قوی‌تر شده و مقادیر دیفازی مولفه‌ها مقدار زیادتری را نسبت به مرحله اول نشان می‌دهد. پس از انجام هر دو مرحله نظرسنجی باید اختلاف موجود بین میانگین فازی-زادبی شده در هر دو مرحله بررسی و تحلیل شود. زیرا براساس نظر (Cheng & Lin, 2002) چنانچه اختلاف بین دو مرحله نظرسنجی کمتر از حد آستانه خیلی کم ۰٫۱ باشد، فرایند نظرسنجی متوقف می‌شود. یعنی خبرگان در تمامی شاخص‌ها به توافق رسیده‌اند. با توجه به جدول ۹ میزان اختلاف مرحله اول و دوم نظرسنجی از خبرگان از حد آستانه یعنی ۰٫۱ کمتر بوده است، بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که خبرگان در مورد آسیب‌های موجود در فرایند تبدیل نقاط روستایی به شهر در پایان مرحله دوم نظرسنجی به اجماع نظر رسیده‌اند و طبق این نتیجه نظرسنجی در دور دوم متوقف شده و نیازی به برگزاری دور سوم پدل دلفی نمی‌باشد. همچنین در رابطه با شاخص‌های مورد بررسی آسیب نقش نفوذ نمایندگان مجلس در تبدیل نقاط روستایی به شهر با مقدار ۰٫۰۰ اختلاف نظر خبرگان بصورت

شکل ۳. مدل ساختاری در حالت ضرایب استاندارد (در سطح بار عاملی)

توجه به طرح‌های فرادست و آخرین مورد نفوذ نمایندگان مجلس در رتبه‌های دوم تا نهم تأثیرگذاری بر روند تبدیل روستا به شهر قرار گرفته‌اند.

همچنین به منظور اینکه متوجه شویم جامعه صاحب‌نظر نظرشان درباره موج تبدیل روستاها به شهر و افزایش شدید تعداد شهرها چیست؟ در انتهای پرسشنامه سوالی با این عنوان گنجانده شده بود که، آیا با روند تبدیل روستا به شهر و افزایش روزافزون تعداد شهرها موافق هستید یا مخالف؛ دلیل خود را بیان کنید؟

با توجه به نمودار ۷۵ درصد از صاحب‌نظران با روند کنونی تبدیل روستا به شهر در سطح کشور مخالف هستند و تنها ۲۵ درصد از اعضای پنل موافق روند کنونی افزایش تعداد شهرها هستند. خبرگان دو دلیل مهم برای مخالفت با افزایش تعداد شهرها با روند کنونی را بیان نموده‌اند، ابتدا اینکه معتقدند ما قبل از اینکه براساس یک تصمیم بالا به پایین و صرف رسیدن به معیار قانونی جمعیت یا عامل سیاسی مرکز بخش بودن هویت یک سکونتگاه را تغییر داده و از روستا به شهر تبدیل نمائیم. باید این موضوع یک رویه فرایندی باشد و خود سکونتگاه بتدریج هویتش تغییر یافته و وقتی همه زمینه‌های

با توجه به ادبیات پژوهش، متغیر روند تبدیل روستا به شهر، به‌مثابه متغیر اثرگذار و برون‌زاد و متغیر آسیب‌های مطرح شده در طی این فرایند، به‌عنوان متغیر اثرپذیر و درون‌زاد است. مقدار ضرایب رگرسیونی یا بارهای عاملی تعیین‌کننده جایگاه و میزان هر یک از آسیب‌های مطرح شده بر روی روند تبدیل روستا به شهر می‌باشد. در تحقیق حاضر بار عاملی یا ضریب تأثیر مؤلفه‌های نه‌گانه آسیب‌های به کار گرفته شده بر این فرایند این‌گونه بوده است که با توجه به شکل (۳) ضریب تأثیر نفوذ نمایندگان محلی با ۰/۲۵۰، عدم نظرسنجی از ساکنین ۰/۲۴۴، معیار بخش بودن ۰/۲۴۲، توجه صرف به معیار جمعیت ۰/۲۲۲، تغییر مداوم آستانه جمعیتی ۰/۲۱۷، ضعف دستگاه‌های تصمیم‌گیر ۰/۲۱۷، تغییر مداوم قانون ۰/۱۵۳، عدم توجه به طرح‌های فرادست ۰/۱۴۹ و آخرین مورد نفوذ نمایندگان مجلس ۰/۰۸۲ بوده است. بنابراین تأثیرگذارترین آسیب‌ها بر فرایند تبدیل روستا به شهر ابتدا ضریب نفوذ نمایندگان محلی بوده است و عدم نظرسنجی از ساکنین، معیار بخش بودن، توجه صرف به معیار جمعیت، تغییر مداوم آستانه جمعیتی، ضعف دستگاه‌های تصمیم‌گیر، تغییر مداوم قانون، عدم

نزدیک شدن به آستانه جمعیتی ۳۵۰۰ نفر به شهر تبدیل شده است و در نهایت شهر کلاته رودبار بدلیل عامل برنامه‌ریزانه و نقش گردشگری که در طرح‌های فرادست برای آن در نظر گرفته شده بود به شهر ارتقاء یافته است.

اما در موضوع آسیب‌شناسی عوامل موثر در تبدیل روستا به شهر توسط خبرگان طی دو مرحله نظرسنجی از پنل دلفی، تاثیرگذارترین عامل براساس مدل تحلیل ساختاری در این زمینه نفوذ و دخالت نمایندگان محلی در ارتقاء نقاط روستایی به شهر شناسایی شد و پس از این عامل نیز موضوع عدم نظرسنجی از ساکنان روستا در تبدیل سکونتگاه به شهر به عنوان دومین آسیب با اهمیت بالا در فرایند تبدیل روستا به شهر شناخته شد.

با توجه به مباحث مطرح شده می‌توان اینگونه نتیجه‌گیری کرد که در اکثر دوره‌های سرشماری از سال ۱۳۳۵، شهرهای زیر ۵۰۰۰ نفر وجود داشته است اما این موضوع در سه دهه اخیر با توجه به دستکاری زیاد قانون از قبیل پایین آوردن آستانه جمعیتی برای شهر شدن و تعریف ملاک‌ها اداری از قبیل تبدیل مراکز بخش به شهر به‌طور چشمگیری افزایش پیدا کرده است. که تشکیل این شهرها بدون بررسی و مطالعه و ظرفیت‌سنجی مورد نیاز، یا به صورت سلیقه‌ای و بر اساس الزامات اداری - مدیریتی و یا درخواست ساکنان محل صورت گرفته است. براین اساس، شهرهایی با کارکرد ناقص و بیمارگونه شکل گرفته‌اند که هم سبب بهم‌ریختگی نظام سلسله‌مراتب سکونتگاهی شده‌اند و هم بار مالی مضاعفی را بر بخش عمومی تحمیل می‌کنند. شهرهای حاصل از این تبدیل نه‌تنها به اهداف اولیه-شان که همانا تثبیت جمعیت و کم کردن جریان‌های مهاجرتی به سمت شهرهای بزرگ است، دست نیافته‌اند بلکه حوزه نفوذ روستائیشان را نیز از دست داده‌اند. با بررسی اینگونه شهرها در سطح استان سمنان مشخص شد که شهرهایی که بصورت دستوری ایجاد شده‌اند در اکثر موارد از روند توسعه دور هستند و با گذشت سه دهه از زمان تشکیل-

لازم را برای تبدیل به شهر کسب کرد، به شهر ارتقاء یابد، نه اینکه ساکنان یا دهیار و شورا برای کسب امکانات و تجهیزات تقاضای شهر شدن را مطرح نمایند، این امکانات باید در اختیار روستاهای بزرگ بدون تغییر اسمی به شهر نیز قرار بگیرد و موانع قانونی آن رفع شود. دلیل دوم مخالفت اکثر خبرگان، این است که ما نباید سکونتگاه‌ها را تنها در دو قالب شهر و روستا خلاصه کنیم بلکه سطوح میانی بین این دو واحد در نظر گرفته شود. در رابطه با دلایل موافقت خبرگان با روند کنونی نیز برخی معتقدند که تبدیل به شهر خودبه‌خود باعث رونق سکونتگاه و بالاتر رفتن سطح کیفیت زندگی در آن سکونتگاه و حوزه نفوذش می‌شود؛ به شرط آنکه سکونتگاه ارتقاء یافته در حد یک مرکز خدمات‌رسان به حوزه نفوذ کشاورزی و دامداری خود باشد و مبدل به یک مکان کاملا متفاوت نسبت به ماهیت قبلی خود نشود.

۵ جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

رشد روزافزون تعداد مراکز شهری در کشورهای درحال توسعه منجمله ایران، موجب شده تا عوامل، فرایندها و اثرات ناشی از تبدیل روستا به شهر همواره به‌عنوان یکی از موضوعات مورد بحث در میان پژوهشگران مطرح باشد. بنابراین با توجه به این موضوع هدف اصلی از نگارش این تحقیق شناسایی مهم‌ترین عوامل موثر در گسترش این گونه شهرها در سطح استان سمنان بود. براساس یافته-های پژوهش تعداد هفت خامشهر در سطح استان سمنان به نام‌های میامی، بیارجمند، امیریه، کلاته-رودبار، کهن‌آباد، رویان و رضوان شناسایی شدند. که با توجه به مبانی نظری و دسته بندی عوامل موثر در تبدیلبشان به شهر این موضوع مشخص شد که بیشترین عامل اثرگذار در گسترش خامشهرها موضوع عامل سیاسی بوده است زیرا تعداد پنج خامشهر استان به نام‌های میامی، بیارجمند، امیریه، کهن‌آباد و رضوان به دلیل مرکز بخش بودن و تنها با قانون تبدیل مراکز بخش به شهر به مرتبه شهر ارتقاء یافته‌اند از دو شهر باقی مانده، شهر رویان با

روستا به شهر می‌توان پیشنهاد نمود را می‌توان شامل موارد ذیل بیان نمود.

- ارائه امکانات و تجهیزات به روستاهای بزرگ بدون توجه به شهر بودن یا نبودن آن.
- ایجاد زیرساخت‌ها و تاسیسات لازم در روستاهای مستعد برای تبدیل به شهر قبل از ارتقاء آن.
- اصلاح معیارهای تبدیل روستا به شهر و توجه به معیارهای ترکیبی به‌جای توجه صرف به عامل جمعیتی و همچنین سیاسی.
- نظارت دقیق در فرایند ارتقاء نقاط و جلوگیری از نفوذ افراد ذینفع و خارج کردن فرایند ارتقاء از روند قانونی خود.
- نگاه بلندمدت و تدریجی به فرایند ارتقاء سکونتگاه‌ها به شهر.

شان همچنان نمی‌توانند هویت جدیدی برای خود کسب نمایند که با بررسی ادبیات پژوهش سایر محققانی که در زمینه عوامل و فرایندهای موثر در تبدیل غیر اصولی روستا به شهر تحقیق کرده‌اند از قبیل (رهنمایی ۱۳۸۱، خراسانی ۱۴۰۱، برنافر ۱۳۹۷، گلی و همکاران ۱۳۸۵، زنگنه شهرکی ۱۳۹۲) به نتایج مشابه‌ای در این زمینه دست یافته‌اند، بنابراین می‌توان گفت نتایج تحقیق در اکثر مناطق کشور دارای نمونه‌های همسانی است و می‌توان این نتایج را به سطح کشوری تعمیم داد. لذا مهم‌ترین تفاوت تحقیق حاضر با سایر پژوهش‌های انجام شده در این زمینه را باید در معرفی طبقه‌ای جدید به نام خامشهر در کف هرم شهری کشور و شناسایی عوامل و فرایندهای موثر در ایجاد اینگونه شهرها دانست. لذا با توجه به مباحث مطرح شده مهم‌ترین پیشنهاداتی که در زمینه بهبود فرایند تبدیل

منابع

- Anabestani, A.A., & Sadeghi, F. (2013). investigation of factors affecting the tendency of villagers to merge villages into each other and create new cities (case study: villages around Bonab city), *Spatial Planning (Geography)*, 12, 25- 42. (in Persian).
- Azizi, M., Zebardast, E., & Bornafar, M. (2017). Analysis of the factors of transformation the village into a city on the urban system of Gilan province, 1335-95, *Spatial Planning*, 22(1), 217-187. (in Persian).
- Berdegúe, J. A., & Soloaga, I. (2018). Small and medium cities and development of Mexican rural areas. *World development*, 107, 277-288.
- Bornafar, M. (2017). Conceptualization of the effects of the transformation of rural settlements into cities on the regional spatial organization (case example: Gilan province), PhD dissertation in University Of Tehran. (in Persian).
- Cheng, C.H., & Lin Y. (2002). Evaluating the best main battle tank using fuzzy decision theory with linguistic criteria evaluation, *European journal of operational research*, 142(1), 174-186.
- Choithani, C., van Duijne, R. J., & Nijman, J. (2021). Changing livelihoods at India's rural-urban transition. *World Development*, 146.
- Clark, A. (2009). Environmental Challenges to Urban Planning: Fringe areas, Ecological Footprints and Climate Change, Presented at Key Challenges in the Process of Urbanization in Ho Chi Minh City: Governance, Socio-Economic & Environmental Workshop 16-18 September 2009, Ho Chi Minh City, Vietnam.
- Fan, S., Li, L., & Zhang, X. (2012). Challenges of creating cities in China: Lessons from a short-lived county-to-city upgrading policy. *Journal of Comparative Economics*, 40(3), 476-491.
- Farahani, H., Bahmani, A., & Jabali, F. (2016). the process of transforming rural settlements into cities and its effects on the quality of life of city dwellers (case study: Balbanabad city, Dehgolan city), *regional planning*, 22, 191-202. (in Persian).
- Firouzniya, Q., Ziatavana, M.H., & Roknoddin Eftekhari, A.R. (2006). Explaining the process of transformation from village to city by using the life cycle theory, planning and arrangement of space, 50, 93-120. (in Persian).
- Fołyński, M. (2016). Management tool for streamlining city logistics, *Transportation Research Procedia* 16, 2nd International Conference "Green Cities - Green Logistics for Greener Cities", 2-3 March 2016, Szczecin, Poland, 89-103.

- General Population and Housing Census (2015), Iran Statistics Center. (in Persian).
- Goli, A. & Asgari, A. (2015). The use of fuzzy in transforming a village into a city in Tehran province, *Modares Human Sciences*, 45, 139-158. (in Persian).
- Gu, C., Li, Y., & Han, S. S. (2015). Development and transition of small towns in rural China. *Habitat International*, 50, 110-119.
- Habibi, A., & Afridi, S. (2022). Multi-indicator decision making, Tehran, Naron Publications. (in Persian).
- Habibi, A., & Sarabadani, M. (2021). SPSS practical training, Tehran, Narun.
- Haji-Pour, Kh., & Zebardast E. (2010). Explaining the process of formation and transformation of metropolitan areas, *Human Geography Research*, 69, 105-121. (in Persian).
- Hosseini, A., & Saberi, A. (1401). a multi-dimensional comparative evaluation of the components of the quality of life of local residents with an emphasis on the policy of upgrading to the city in the cities of Fars province, Kohgiluyeh and Boyer Ahmad. *Journal of Urban Planning Geography Research*, 10 (4), 1-22. (in Persian).
- Hung, H.L., Altschuld, W., & Lee, Y.F. (2008). Methodological and conceptual confronting a cross-country Delphi study of educational program evaluation". *Evaluation and program planning*, 31(2), 191-198.
- Khorasani, M.A., & Babaei, M. (2022), analysis and pathology of the process of transformation from village to city in the land management system in Iran, Office of Infrastructure Studies, Research Center of the Islamic Council
- Kolhe, N.P., & Dhote, K.K. (2016). Rurban centres: The new dimension of urbanism. *Procedia Technology*, 24, 1699-1705.
- Kwiatek, A. (2011). Small towns in Poland-barriers and factors of growth, *Procedia Social&Behavioral Sciences*, 19, 363-370.
- Lazaro, E., Agergaard, J., Larsen, M.N., Makindara, J., & Birch-Thomsen, T. (2019). Urbanisation in rural regions: the emergence of urban centres in Tanzania. *The European Journal of Development Research*, 31(1), 72-94.
- Li, Y., Tingting, G & Jing, Zh. (2011). Study on the Development of Rural Urbanization in Beijing, *Procedia Environmental Sciences* 11, 893-898.
- Lia, Y., Westlundb, H. & Yansui, L. (2015). Urban-rural transformation in relation to cultivated land conversion in China: Implications for optimizing land use and balanced regional development, *Land Use Policy*, 47, 218-224.
- Motei Langroudi, H., Farji Sobkbar, H.A., & Behnamzadeh, E. (2016). analysis of

- the economic effects of the transformation of villages into cities, case: Mahmood Abad city in West Azarbaijan province, *Spatial Economy and Rural Development*, 17, 153-167. (in Persian).
- Nazarian, A.A. (2000). The role of small cities in organizing the space of national development, *Geographical Research*, 42. (in Persian).
- Omran Zaveh Consulting Engineers. (2014). development & construction (comprehensive) plan of Shahrood district. (in Persian).
- Parvizian, A.R., & Maleki, S. (2022). Vulnerability of urban areas to the risk of earthquakes based on the IHWP model (case study: Ahvaz region 6), *Land Use Planning*, 14(2), 571-594. (in Persian).
- Powell, C. (2003). The Delphi technique: myths and realities. *Journal of advanced nursing*. 41(4), 376-382.
- Qasemi, V. (2010). Fuzzy inference systems and social research, Tehran, Sociologists. (in Persian).
- Rahimian, M., Hafezi, F., Gholamrezaei, S., & Nejadmir, N. (2018). The transformation of the village into a city and its impact on the quality of life of the residents (case study: Piran Shahr), *Environmental Based Territorial Planning*, 47, 85- 106. (in Persian).
- Sephavand, R., Taghipour, S., & Momeni, Masoumeh. (2019). Identifying the effective factors in the formation of the production jump culture with the fuzzy Delphi method, *Social and Cultural Strategy*, 36, 73-101(in Persian).
- Shahidipour, R., Sangi, E., Mazaherian, H., Karami, A.R., & Jafari Shahrestani, A. (2021). Identifying and prioritizing indicators for evaluating the performance of Tehran's municipal areas using the fuzzy Delphi method, *Urban and Regional Development Planning*, 15, 51-87 (in Persian).
- Shohani, N., & Kakai, N. (2019). the emerging approach of village-cities and their role in the organization and balance of the spatial system of settlements (A case study: Ilam Province), *New Attitudes in Human Geography*, 48, 775-795. (in Persian).
- Tajzadeh, Z. (2022), the right to rural settlements; Investigating the right of villages to maintain and preserve their identity in the face of transformation into a city (Study case: Qala-No city), Faculty of Social Sciences, University of Tehran. (in Persian).
- www.isna.ir
- Zanganeh Shahraki, S. (2012). the process of transforming rural areas into cities on a national scale and the emergence of premature cities phenomenon, *Rural Research*, 4(3), 525-557. (in Persian).
- Zebardast, E. (2013). Size of the city, first edition, Tehran, Urban Planning

and Architecture Research Center.
(in Persian).